

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки та менеджменту
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Випускна робота бакалавра

на тему «Банкрутство підприємства та напрями його запобігання»

Виконала: студентка 2-го курсу, групи 201пЕФ
Спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Щербак К.М.

Керівник: ст. викладач Кривенко О.А.

Рецензент: Директор ТОВ «СВ-Логістік»,
В.В. Копил

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань
Щербак К.М. _____

Підтверджую достовірність даних, використаних
у роботі
Щербак К.М. _____

Полтава, 2021 року

АНОТАЦІЯ

Щербак К. М. «Банкрутство підприємства та напрями його запобігання». Рукопис. Випускна робота на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» – Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2021.

Робота містить 108 сторінок, 27 таблиць, 17 рисунків, список літератури із 84 джерел та 3 додатки.

Ключові слова: банкрутство, фінансова криза, діагностика банкрутства, моделі діагностики банкрутства, санація, реструктуризація, реорганізація.

Мета роботи – розгляд теоретичних, методичних і практичних аспектів банкрутства підприємства та обґрунтування напрямів його запобігання.

Об'єктом дослідження є фінансовий стан підприємства на прикладі ПАТ «Полтавагаз».

Предметом дослідження є відносини, які виникають у процесі діагностики банкрутства підприємств та формування системи заходів направлених на його запобігання.

У випускній роботі розглянуто комплекс питань, пов'язаних із дослідженням поняття банкрутства та особливостей здійснення фінансового оздоровлення підприємства, узагальненням методичних засад оцінювання банкрутства та застосування санації та реорганізації для фінансового оздоровлення підприємства, проведенням аналізу фінансового стану й діагностики ймовірності банкрутства підприємства на відомих моделях та формуванням системи заходів, направлених на запобігання банкрутства підприємства.

АННОТАЦИЯ

Щербак К. Н. «Банкротство предприятия и направления его предотвращения». Рукопись. Выпускная работа на соискание первого (бакалаврского) уровня высшего образования по специальности 072 «Финансы, банковское дело и страхование» – Национальный университет «Полтавская политехника имени Юрия Кондратюка», Полтава, 2021.

Работа содержит 108 страниц, 27 таблиц, 17 рисунков, список литературы из 84 источников и 3 приложения.

Ключевые слова: банкротство, финансовый кризис, диагностика банкротства, модели диагностики банкротства, санация, реструктуризация, реорганизация.

Цель работы – рассмотрение теоретических, методических и практических аспектов банкротства предприятия и обоснование направлений его предотвращения.

Объектом исследования является финансовое состояние предприятия на примере ПАО «Полтавагаз».

Предметом исследования являются отношения, возникающие в процессе диагностики банкротства предприятий и формирование системы мероприятий, направленных на его предотвращение.

В выпускной работе рассмотрен комплекс вопросов, связанных с исследованием понятия банкротства и особенностей осуществления финансового оздоровления предприятия, обобщением методических основ оценки банкротства, применения санации и реорганизации для финансового оздоровления предприятия, проведением анализа финансового состояния, диагностики вероятности банкротства предприятия на известных моделях и формированием системы мер, направленных на предотвращение банкротства предприятия.

ANNOTATION

Scherbak K.M. "Bankruptcy of an enterprise and directions of its prevention". Manuscript. Graduation thesis for the first (bachelor's) level of higher education in specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" – National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic", Poltava, 2021.

The work contains 108 pages, 27 tables, 17 figures, bibliography from 84 sources and 3 appendices.

Keywords: bankruptcy, financial crisis, bankruptcy diagnostics, bankruptcy diagnosis models, remediation, restructuring, reorganization.

The purpose of the work – consideration of theoretical, methodical and practical aspects of enterprise bankruptcy and substantiation of its prevention directions.

The object of study is the enterprise financial condition on the example of PJSC "Poltavagas".

The subject of research is relations arising in the process of enterprise bankruptcy diagnostics and formation of measures aimed at its prevention.

The final work considers a set of issues related to the study of the bankruptcy concept and features of enterprise financial recovery, generalization of bankruptcy assessment methodical bases and application of reorganization and reorganization for enterprise financial recovery, analysis of financial condition and probability diagnostics of enterprise bankruptcy on known models and formation of its prevention system measures.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1. Поняття банкрутства підприємства та причини його виникнення	7
1.2. Методичний інструментарій діагностики ймовірності банкрутства підприємства	17
1.3. Санаційні заходи в контексті запобігання банкрутства підприємства	29
1.4. Реорганізація як специфічний напрям фінансової діяльності підприємства.....	37
РОЗДІЛ 2. ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ДІАГНОСТИКА БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «ПОЛТАВАГАЗ»	46
2.1. Характеристика діяльності ПАТ «Полтавагаз» та його майнового стану..	46
2.2. Аналіз фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємства	60
2.3. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства за різними моделями.....	69
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАХОДІВ НАПРАВЛЕНИХ НА ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА	80
3.1. Удосконалення методики діагностики банкрутства на підприємстві	80
3.2. Розробка програми підвищення ефективності діяльності ПАТ «Полтавагаз»..	84
3.3. Санація балансу підприємства ПАТ «Полтавагаз».....	88
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	100
ДОДАТКИ.....	108

				ВР 201пЕФ 19102						
	П. І. Б.	Підпис	Дата							
<i>Розроб.</i>	<i>Щербак К.М.</i>			Банкрутство підприємства та напрями його запобігання						
<i>Перевір.</i>	<i>Кривенко О.А.</i>									
<i>Н. Контр.</i>	<i>Глушко А.Д.</i>									
<i>Затверд.</i>	<i>Птащенко Л.О.</i>									
				<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">Літ.</td> <td style="width: 25%;">Арк.</td> <td style="width: 50%;">Акрушів</td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">3</td> <td style="text-align: center;">108</td> </tr> </table> Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування	Літ.	Арк.	Акрушів		3	108
Літ.	Арк.	Акрушів								
	3	108								

ВСТУП

Пандемія стала викликом світовій економічній системі і спричинила виникнення нових системних властивостей, що зумовили зростання кількості й важкості системної кризи в економіці. Стрімкий розвиток і зміна істотних умов функціонування економіки, нестабільність ринкової кон'юнктури, кризові економічні, політичні та соціальні чинники, різноманітність ризиків ускладнюють діяльність підприємств. Зараз Україна переживає економічну кризу, багато підприємств знаходяться у скрутній ситуації, значна кількість компаній були визнані банкрутами внаслідок запровадження жорстких карантинних обмежень. У такій ситуації, безумовно, дуже актуальним стає своєчасне проведення оцінки ймовірності банкрутства підприємств із використанням дієвого методичного інструментарію, що забезпечить керівництво підприємств актуальною інформацією, необхідною їм для прийняття антикризових управлінських рішень.

Актуальність випускної роботи полягає у тому, що більшість підприємств за умов економічної, фінансової та політичної кризи в країні не можуть впоратись з негативними впливами і втрачають фінансову стабільність, у результаті підприємство втрачає змогу виконувати свої боргові зобов'язання.

Наразі в Україні існує багато підприємств, що мають великий потенціал до отримання прибутку але є банкрутами, бо мають недосконалу систему управління, застарілі основні фонди або нераціональне використання власних ресурсів та багато іншого. Тому на підприємстві постає важлива мета – не допустити розвитку кризових явищ на підприємстві і знизити негативний вплив зовнішнього середовища, а в разі якщо не вдалося уникнути – вміло застосовувати антикризові заходи для відновлення платоспроможності.

Необхідність розробки цієї проблеми привернула в останні роки до неї увагу ряду вчених, серед яких слід виділити І.О. Бланк, І.В. Зятковський, Є.М. Андрущак, М.М. Головіна, О.В. Манойленка, О.В. Мозенкова, Е.В. Стару,

С.В. Онищенко, Л.С. Ситник, А.Є. Слівака, А.М. Поддєрьогіна, Б.М. Полякова, О.О. Терещенка, Н.Л. Шишкову, А.М. Штангрета та інших.

Метою випускної роботи бакалавра є розгляд теоретичних, методичних і практичних аспектів банкрутства підприємства та обґрунтування напрямів його запобігання.

Для досягнення мети у роботі потрібно вирішити такі завдання:

- розглянути поняття банкрутства підприємства та причини його виникнення;
- системазувати методичний інструментарій діагностики ймовірності банкрутства підприємства;
- вивчити комплекс процедур з оздоровлення підприємства, а саме санацію та реорганізацію підприємства;
- надати характеристику діяльності досліджуваного підприємства та здійснити аналіз його майнового стану;
- провести аналіз фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємства;
- здійснити діагностику ймовірності банкрутства підприємства за різними існуючими моделями;
- провести удосконалення методики діагностики банкрутства на підприємстві;
- розробити програму для підвищення ефективності діяльності досліджуваного підприємства із застосуванням санаційних заходів.

Об'єктом дослідження роботи є фінансовий стан підприємства на прикладі ПАТ «Полтавагаз».

Предметом дослідження є відносини, які виникають у процесі діагностики банкрутства підприємств та формування системи заходів направлених на його запобігання.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові документи, статистичні дані, науково-методичні публікації у періодичній пресі,

довідкова, монографічна та фахова література, дані мережі Інтернет, фінансова звітність і установчі документи ПАТ «Полтавагаз».

У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження процесів і явищ, їх взаємозв'язку та розвитку. Із загальнонаукових методів застосовано: абстрактно-теоретичний, діалектичний, індукції та дедукції, аналізу й синтезу, узагальнення. Експертний метод вибору показників, порівняння та специфічні методи фінансової діагностики застосовані для аналізу результатів господарювання підприємства.

Випускна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (84 найменування). Загальний обсяг роботи становить 108 сторінок комп'ютерного тексту, який містить 17 рисунків та 27 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИНИКНЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття банкрутства підприємства та причини його виникнення

В умовах світової кризи банкрутство суб'єктів господарювання є досить частим явищем, тому процес оздоровлення стає для багатьох підприємств необхідною умовою подальшого існування і ефективного функціонування. Найважливіший фактор, через які підприємства стають банкрутами, є недостатній рівень знань у сфері антикризового управлінських та невміння швидко адаптуватися в умовах численних ризиків і загроз.

Значна кількість підприємств кожного року проходить процедуру банкрутства, в наслідок якої підприємству може загрожувати ліквідація. Взагалі, процедура банкрутства, на сучасному рівні є одним з потрібних інструментів розвиненої економіки, яку підприємці затосовують з метою «очищення» від боргів, для ведення подальшої підприємницької діяльності у зовсім новому стані.

Актуальність проблеми банкрутства підприємства в Україні особливо загострюється у зв'язку з кризовими явищами в економіці країни як в цілому, так і на рівні кожного окремого підприємства. Дослідженню різних аспектів банкрутства присвячені роботи таких зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів, як П.Ф. Друкера, М.Хаммера, Дж. Чампі, А.І. Бланка, Ф.Бутинця, Л.О. Ліготенко, О.О. Терещенко, Третяк О., Р. Біловал, Т. Білоконь, А. Гордєєва, Ю. Зайченко та інші [9-12].

Банкрутство – це органічний термін у сучасних ринкових відносинах. Він характеризується нездатністю компанії виконати вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг та забезпечити обов'язкові платежі до бюджету та позабюджетних фондів.

Зараз підприємства знаходяться у досить жорстких економічних умовах, тому підприємства змушені швидко реагувати та пристосовуватись до значних

змін зовнішнього середовища для збереження конкурентних позицій, ведення успішної діяльності та отримання прибутку. Стан сучасної ринкової економіки, наростання кризових процесів призводять до збільшення рівня неплатоспроможності та банкрутства українських підприємств. Так, найвищий рівень банкрутства зафіксований у 2007 році – 4359 підприємств, а найбільшу кількість справ про банкрутство було порушено у 2018 році – 2135 підприємств. Однак, негативна динаміка прослідковується з 2014 року по кількості підприємств визнаних банкрутом та порушених справ про банкрутство та низькою кількістю процедур санації.

Кількість порушених справ про банкрутство підприємств почала невпинно спадати починаючи з 2006 по 2012 рр., однак починаючи з 2013 року спостерігається тенденція до зростання: 2013 рік – 239 підприємств; 2014 рік – 387; 2015 рік – 355; 2017 рік – 795; 2018 рік – 2135 підприємств.

Починаючи з 2005 року спадає кількість ліквідованих підприємств, але з 2015 року знову зростає. Також з 2005 року спостерігається тенденція до стрімкого зниження рівня банкрутства підприємств, особливо в докризовий період до 2008 року. І лише після 2011 року тенденція динаміки банкрутства пішла на спад, що пов'язано з реформуванням законодавства про банкрутство.

Банкрутство – це нормальна процедура, покликана відновити платоспроможність боржника або його ліквідувати в подальшому. Однак наявність великої кількості збиткових організацій в Україні не дозволяє повною мірою використовувати процедури банкрутства. Тому пріоритет буде надаватися використанню санаційних процедур перед ліквідацією неплатоспроможних вітчизняних організацій.

Однією з головних проблем збільшення кількості банкрутства підприємств в Україні є недосконалі методи моделі прогнозування та визначення банкрутства, оскільки оцінка за іноземними моделями не зовсім підходить для українських підприємств.

Основними причинами збільшення в Україні кількості неспроможних підприємств є: криза неплатежів, кризові явища в економіці країни, інфляція, зрос-

тання масштабів «тіньової» економіки, зменшення обсягів виробництва, недоліки в приватизації, недосконалість законодавства у галузі господарського права і податкової політики та неефективний фінансовий менеджмент.

Основним нормативним актом, що регулює відносини у сфері банкрутства, є Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14. 05. 1992. № 2343-ХІІ, що відкрив початок нормативного регулювання важливого елемента правового механізму неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності в Україні [1].

Метою цього закону було прискорити процеси приватизації за допомогою передбачених законом механізмів. Закон не вирішує проблем фінансового оздоровлення підприємств та не передбачав виплат боржникам. Завдання закону полягало у тому, щоб змусити боржника будь-яким способом (навіть за рахунок виробництва) погасити борги перед кредиторами.

Але судовий досвід показав негативні наслідки даного закону. У підприємців на підставі закону з'явилася можливість намісно ставати банкрутами на користь особистих інтересів.

Дана ситуація не була проігнорована, тому Верховною Радою України 30 червня 1999 року було вирішено прийняти нову редакцію Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», де процедуру банкрутства було змінено. Метою закону було відновлення платоспроможності суб'єкта господарювання. Але навіть після внесення багатьох змін, закон не вирішував основних питань і після його прийняття реформа законодавства так і не закінчилась.

Для узгодження багатьох правових проблем, що виникають у процесі банкрутства, використовують також і інші нормативні акти, зокрема:

– Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств і організацій, затверджену наказом Агентства з питань попередження банкрутства підприємств і організацій від 23.02.1998 р. № 22 [2];

– Методичні рекомендації з виявлення ознак неплатоспроможності підприємств і ознак дій по приховуванню банкрутства, фіктивного банкрутства і доведення до банкрутства, затверджені наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14 [3];

– Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 04.06.04 р. №04-5/1193 [4].

Поняття банкрутство походить від італійських слів: *bankus* – банк, контора, торгівельний заклад; *rotto* – руйнувати, зачиняти заклад. У дослівному розумінні банкрутство означає відмову громадянина або підприємства сплачувати власні боргові зобов'язаннями через брак коштів [17].

В економічній літературі існують різні підходи щодо визначення поняття банкрутства (табл. 1.1) [17, с. 62].

Таблиця 1.1

Трактування терміна «банкрутство»

Автор	Визначення
1	2
І. А. Бланк [15]	Це реалізація катастрофічних ризиків підприємства в процесі його фінансової діяльності, внаслідок якої воно нездатне задовольнити у встановлені терміни пред'явлені з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом.
О. О. Терещенко [16]	Це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в установлений для цього строк заявлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом.
О. Л. Пластун [17]	Це пов'язана з недостатністю активів у ліквідній формі нездатність юридичної особи – суб'єкту підприємницької діяльності задовольнити вимоги своїх кредиторів у встановлений для цього строк.
В. І. Гринчуцький [18]	Визнана арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури.
І. М. Бойчик [19]	Це неможливість для деяких осіб виконати після встановленого терміну взяті на себе зобов'язання перед кредиторами, особливо грошові.
О. Д. Данілов, Т. В. Паєнтко [20]	Нездатність підприємства задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів (робіт, послуг), включаючи нездатність забезпечити обов'язкові платежі до бюджету і позабюджетних фондів, у зв'язку з перевищенням зобов'язань боржника над його майном чи у зв'язку з незадовільною структурою балансу боржника.

Продовження табл. 1.1

1	2
Вікіпедія [22]	Процес, у якому індивід чи організація, нездатна розрахуватися із кредиторами, за рішенням суду майно боржника розподіляється між кредиторами відповідно до встановленої законом черговості виплати боргів кредиторам, таких як податки і заробітна плата працівникам організації-банкрута.
Тлумачний словник [22]	Це фінансова неспроможність, розорення, що призводить до припинення виплат по боргових зобов'язаннях.

Однак, відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14. 05. 1992 року, банкрутство – визнане арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та відтворити зазначені судом зобов'язання кредиторів з проведенням ліквідаційної програми. Неможливість задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, неможливість забезпечити обов'язкові платежі в бюджет та позабюджетні фонди виникає внаслідок перевищення зобов'язань боржника над вартістю його майна або з причини незадовільної структури його балансу [1].

З вищенаведених визначень випливає, що банкрутство можна розглядати за економічною та юридичною категоріями.

З економічної точки зору банкрутство є неспроможністю продовження суб'єктом своєї підприємницької діяльності внаслідок її економічної нерентабельності, безприбутковості. Суб'єкт підприємництва має стільки боргів перед кредиторами і зобов'язань перед бюджетом, що коли їх вимоги будуть пред'явлені у визначені для цього строки, то майна суб'єкта – активів у ліквідній формі – не вистачить для їх задоволення [23].

Юридичний аспект банкрутства полягає насамперед у тому, що в суб'єкта є кредитори, тобто особи, що мають документовані майнові вимоги до нього як до боржника. Це майнові правовідносини банкрутства, здійснення яких у встановленому законом порядку може призвести до ліквідації суб'єкта підприємництва [23].

Суб'єктами банкрутства можуть бути не тільки юридичні особи, а і фізичні особи, що зареєстровані як суб'єкти підприємницької діяльності.

Боржником даний суб'єкт вважається на всіх стадіях провадження у справі про банкрутство, а банкрутом – тільки після того, як арбітражний суд прийме постанову про визнання боржника банкрутом.

Однією з перших ознак банкрутства є зниження прибутковості підприємства нижче її вартості власного капіталу. Відсотки за кредитами та дивідендами, що виплачуються підприємством, перестають відповідати сучасним умовам економіки на ринку, а інвестувати в такий бізнес вже не вигідно. Кредитори (облігації та інші) отримують певні суми, визначені кредитними договорами, але відносна прибутковість їхніх інвестицій у компанію зменшується, а у міру зменшення акцій капіталу знижується ціна акцій, ризик неінвестицій збільшення виплат збільшується, підприємства борються зі своїми грошовими коштами. особливо, якщо кредитори не подадуть кредитний звіт за наступний період і підприємству доведеться сплатити не лише відсотки, а й основну суму. Може виникнути криза ліквідності, і компанія вступить у стан «технічної неплатоспроможності» [25].

Поняття банкрутства характеризується різними його видами. У законодавчій і фінансовій практиці виділяють чотири основні види банкрутства підприємств (рис. 1.1) [26, с. 196-204].

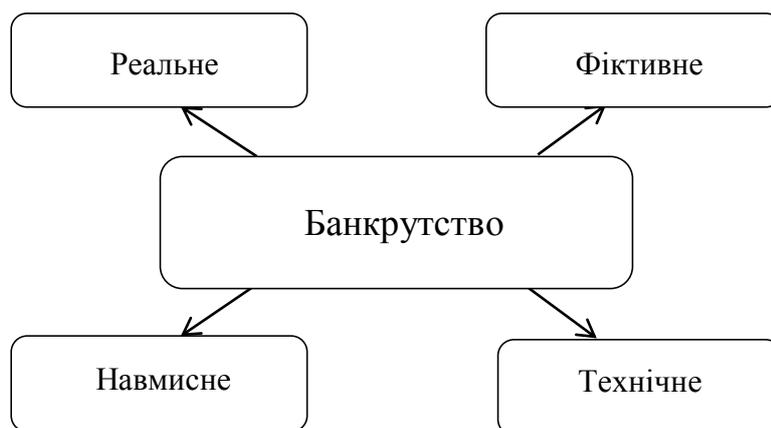

Рис. 1.1. Види банкрутства підприємства

Для реального банкрутства характерна повна нездатність підприємства відновити фінансову стабільність та платоспроможність у майбутньому через значні втрати капіталу.

Технічне банкрутство – характеризує стан неплатоспроможності підприємства, спричинений істотним скороченням його дебіторської заборгованості. При цьому розмір дебіторської заборгованості перевищує розмір кредиторської заборгованості підприємства, а сума активів значно перевищує обсяг фінансових зобов'язань [26].

Навмисне банкрутство – характеризується навмисним створенням (або збільшенням) керівником або власником підприємства його банкрутом; заподіяння економічних втрат підприємству в особистих інтересах або на користь інших; свідомо некомпетентне управління фінансами.

Ознаки навмисного банкрутства [26]:

- надання недостовірної інформації про фінансовий стан боржника;
- причинний зв'язок між такою інформацією та збитками, які зазнав кредитор.

Фіктивне банкрутство – характеризує свідомо помилкове оголошення підприємством про свою неспроможність з метою введення в оману кредиторів для отримання від них відстрочення виконання своїх кредитних зобов'язань або знижки з суми кредитної заборгованості [26].

При наявності банкрутства підприємства, збитки несуть не тільки його власники, а також кредитори, споживачі і т.д. Банкрутство є чинником макроекономічної нестабільності, так як податкові платежі до бюджету зменшуються, а число безробітних – збільшується.

Основними ознаками банкрутства підприємства є зменшення попиту на його продукцію, що призводить до зменшення обсягу виробництва, збільшення заборгованості перед кредиторами та постачальниками, затримки зарплат працівникам. Кількість таких підприємств в економіці України постійно зростає. На

рисунку 1.2 показано шість основних ознак, що характеризують банкрутство підприємства [27, с. 910].

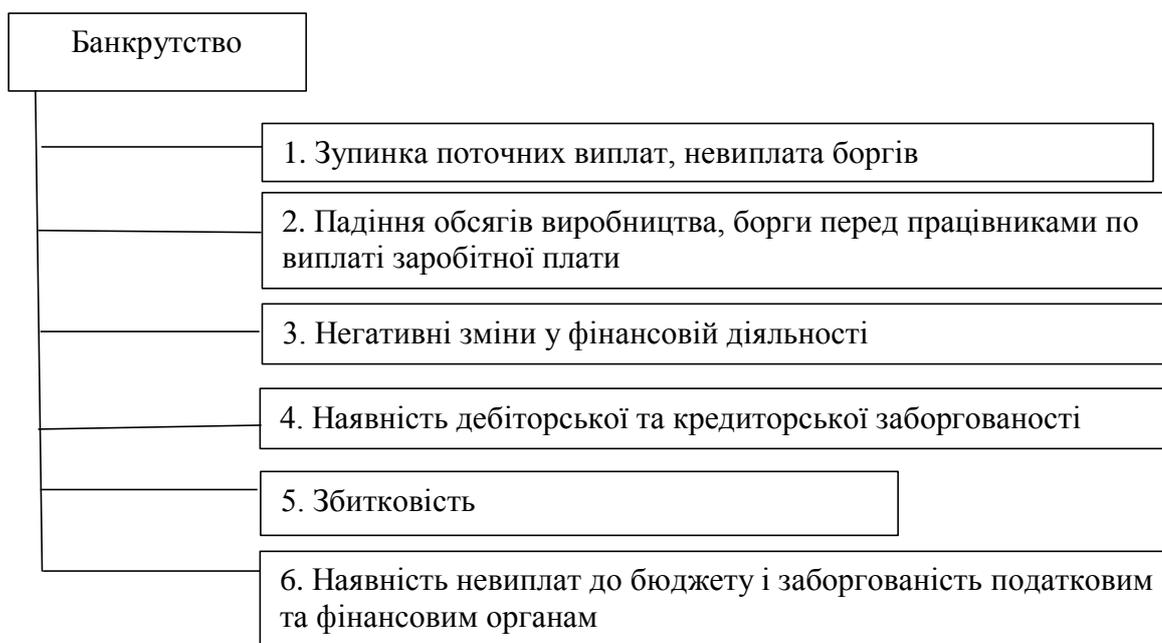

Рис. 1.2. Ознаки кризового стану підприємств

Причини, які зумовлюють банкрутство на підприємстві, пов'язані з ризиками, зображені на рисунку 1.3 [28, с. 45-49].

Порушення фінансової стійкості може призвести до банкрутства, тому своєчасне виявлення кризових факторів фінансового розвитку підприємства і є завданням діагностики банкрутства.

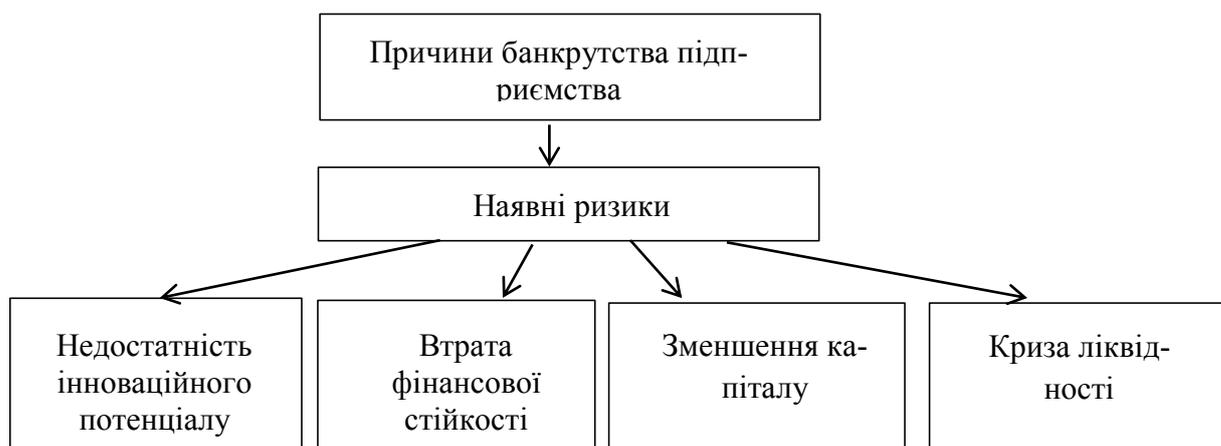

Рис. 1.3. Причини, які зумовлюють банкрутство підприємства

1. Відсутність інноваційного потенціалу. Інноваційний потенціал, який стоїть на межі виснаження чи незворотності, стає серйозною загрозою для подальшого розвитку підприємства

2. Втрата фінансової стабільності. Порушення фінансової стійкості підприємства характеризується надлишком фінансових зобов'язань компанії за її активами [28].

3. Зменшення капіталу. Через неспроможність фінансової стабільності на підприємстві виникає дефіцит балансу (перевищення пасивів над активами), що приносить значні збитки [28].

4. Криза ліквідності. Через постійне збільшення збитків підприємству загрожує криза ліквідності активів, а саме втрата платоспроможності [28].

Виявлення наявності цих ризиків є завданням працівників управління фінансами компанії. Недостатня кваліфікація керівників, їх нездатність передбачати та небажання враховувати можливе виникнення фінансових ризиків спричиняють значні збитки успішним компаніям. Через ці негативні фактори банкрутство набуває все більшого поширення. Зрозуміло, що збільшення кількості фінансово неплатоспроможних підприємств суттєво впливає на розвиток економіки в цілому (зменшення потенціалу розвитку економіки, збільшення безробіття, перешкоджання реалізації запланованих економічними та соціальними програмами країни). Звідси випливає, що для запобігання фінансової кризи в компанії необхідно створити відділ, який проводитиме дослідження та аналізує причини ризикових ситуацій.

Також причини банкрутства підприємств можна поділити на дві групи:

- зовнішні (дуже важко врахувати);
- внутрішні (залежать від форм, методів та організації роботи на самому підприємстві).

Оскільки зовнішні причини не залежать від суб'єкта господарювання, детальніше розглянемо внутрішні.

Для кращого розуміння та сприйняття розглянемо характеристику внутрішніх причин виникнення банкрутства (табл. 1.2) [29].

Таблиця 1.2

Характеристика внутрішніх причин виникнення банкрутства

Причини ризику	Характеристика
Структурні	дефіцит в організаційній структурі, нераціональна організаційна структура
Фінансові	неефективна структура активів (низька ліквідність); надмірна частка позикового капіталу; висока частка короткострокових джерел залучення позикового капіталу; ріст дебіторської заборгованості; висока вартість капіталу; перевищення припустимих меж фінансових ризиків.
Інвестиційні	неефективний фондовий портфель; висока тривалість будівельно-монтажних робіт; суттєва перевитрата інвестиційних ресурсів; недосягнення запланованих обсягів прибутку по реалізованих проектах; неефективний інвестиційний менеджмент.
Управлінські	брак стратегічного плану розвитку, неефективний менеджмент, низький рівень кваліфікації персоналу.
Технічні	низький рівень техніки, технології і організації виробництва, застаріла технічна база.

Отже, банкрутство компанії вважається наслідком сильної фінансової кризи, система заходів управління якої не дала позитивних результатів.

Можна сказати, що основними проблемами банкрутства українських підприємств є:

- правові засади зриву бізнесу;
- відсутність гарантій інвесторів у процесі санації (що свідчить про низький рівень санації);
- невизначеність малого бізнесу від недобросовісної конкуренції, що призводить до помилкового банкрутства та рейдерства.

Щодо заходів щодо швидкого та ефективного механізму банкрутства, найважливішими є:

- вдосконалення законодавства про банкрутство в Україні;
- розширення впливу держави на вирішення проблем за неплатежі через механізми банкрутства;
- створення гнучкої системи соціального страхування на випадок банкрутства, включаючи обов'язкове та добровільне страхування працівників.

1.2. Методичний інструментарій діагностики ймовірності банкрутства підприємства

Кожне підприємство має потенціал до банкрутства, особливо у мінливих фінансових потоках. Підприємство, що перебуває в кризі, не здатне покрити всі свої фінансові та економічні зобов'язання. На ранній фазі виявлення кризи застосовуються конкретні процедури фінансового контролю.

Діагностика банкрутства, на думку І.А. Бланка, являє собою систему цільового фінансового аналізу, спрямованого на виявлення параметрів кризового розвитку підприємства, що генерують загрозу його банкрутства в майбутньому періоді. Таким чином, діагностику банкрутства підприємства можна розуміти як процедуру виявлення ступеня близькості фінансового стану підприємства до неспроможності або банкрутства [18].

Мета діагностики – поставити діагноз предмету дослідження, підготувати інформацію про фінансовий стан підприємства на момент проведення досліджень та надати рекомендації щодо розробки та реалізації необхідної антикризової політики.

Результати аналізу та оцінки ймовірності банкрутства цікаві не лише з точки зору можливого банкрутства, але й з точки зору можливості відновлення фінансової стабільності та платоспроможності підприємства.

Фінансово-економічні показники, що характеризують стан підприємства, в яких неможливо відновити стабільну економічну ситуацію, можна назвати мірою надзвичайно критичної фінансової ситуації.

Існує багато різних методів та інструментів для встановлення діагностики банкрутства, тому один з них розглянемо детальніше.

Перший етап діагностики банкрутства – це обробка інформації, тобто збирання та групування даних. Визначається, чи належить інформація до певної групи чи підгрупи за принципом однорідності [51]. Обробка інформації здійснюється шляхом обчислення індексів, виявлення тенденцій та моделей кризового фінансового розвитку підприємства.

Діагностика банкрутства підприємства зазвичай проводиться у вигляді комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності. Виділяють зовнішній та внутрішній аналіз. Зовнішній – аналіз, що враховує потреби споживачів продукції, спрямований на розвиток ринкової політики підприємства (аналіз нових ринків збуту та налагодження співпраці з постачальниками) [52]. Внутрішній аналіз сприяє відновленню ресурсного потенціалу підприємства (зокрема виробничого та кадрового), дозволяє глибше дослідити взаємозв'язок результатів фінансово-господарської діяльності з окремими факторами фінансової кризи, оцінити наслідки управлінських рішень та виявити додаткові джерела фінансування. Схема аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства зображена на рисунку 1.5 [52, с. 45-49].

Рис. 1.4. Схема фінансового аналізу підприємств при діагностиці банкрутства

Діагностуючи проблему, менеджеру варто розглянути реальні шляхи виходу з фінансової кризи підприємства та методи впровадження їх у життя.

Для управління кризовою ситуацією на підприємстві необхідним є розгляд класифікації кризи за такими критеріями: вид, сфера впливу, метод визначення, степінь розвитку, можливість регулювання [53, с. 147-154].

Аналіз літературних джерел дає підстави стверджувати, що діагностику банкрутства підприємства можна здійснювати такими методами [53].

1. Аналітичний.
2. Експертний.
3. Лінійний.
4. Динамічне програмування.
5. Діагностика на моделях.

Аналітична характеризується комплексним аналізом фінансово-господарської діяльності та статистичних досліджень, які застосовуються під час проведення досліджень.

Експертна діагностика передбачає узагальнення інформації та оцінку фінансового стану підприємства експертами. При такій діагностиці проводяться спеціальні експертні опитування та використовуються методи експертних оцінок. Діагностика банкрутства, залежно від методів здійснення, поділяється на дві основні системи [53]:

- 1) система експрес-діагностики банкрутства;
- 2) система фундаментальної діагностики банкрутства.

Під час здійснення експрес-діагностики банкрутства оцінка кризових параметрів фінансового розвитку підприємства проводиться постійно та здійснюється на базі даних його обліку по стандартних алгоритмах аналізу. Система експрес-діагностики забезпечує раннє виявлення ознак кризового розвитку підприємства і дозволяє вчасно прийняти оперативні заходи з їх нейтралізації [53].

У разі глибокої фінансової кризи або фінансової катастрофи ця система повинна бути доповнена фундаментальною системою діагностики. Ця діагностика

використовує факторний аналіз та методи прогнозування. В результаті діагностики банкрутства поглиблюються такі результати: результати оцінки кризових параметрів фінансового розвитку підприємства, підтвердження отриманої попередньої оцінки ступеня фінансової кризи підприємства, прогнозування можливих негативних наслідків.

Тобто, за допомогою фундаментальної діагностики обераються найбільш ефективні методи фінансового оздоровлення підприємства.

Лінійний метод – це математична методика, яка дозволяє оптимізувати певний процес, збільшити прибуток та ефективно використовувати наявні ресурси підприємства.

Динамічне програмування містить три етапи [53]:

- 1) побудова математичної моделі;
- 2) вирішення управлінської задачі;
- 3) аналіз та узагальнення отриманих результатів.

Останнім часом стали відомі багато різних методів, які розділяються на дві такі групи: класичні статистичні методи та альтернативні.

Статистичні методи ґрунтуються на класифікації підприємств на групу підприємств, що є банкрутами чи не є банкрутами. Якщо суб'єкт господарювання належить до групи підприємств-банкрутів, це означає, що він стане банкрутом наступного року. Тобто, що процес класифікації може розглядатися як передбачення банкрутства підприємств в даний період

Різні мета та суб'єкт проведення дослідження вимагають різних методів та інструментів.

Ще одним підходом до прогнозування банкрутства підприємств на підставі економіко-математичних методів є імітаційне моделювання. Методи розрахунку ймовірності банкрутства на основі імітаційного моделювання можуть бути застосовні в умовах вітчизняної економіки. Дана група методів заснована на розрахунку ймовірності банкрутства підприємства шляхом аналізу результатів, що дозволяє оцінити схильність підприємства до банкрутства в майбутньому. Так,

менш фінансово стійкі підприємства мають більшу ймовірність збанкрутувати в найближчий період, чим більше стійкі [54].

Для прогнозування банкрутства у економіко-математичному методі найчастіше застосовують дискримінантний аналіз.

Найбільш відомі моделі дискримінантного аналізу – модель Альтмана, модель Таффлера, модель Фулмера, модель Спрінгейта, модель Романа Лиса, метод рейтингових оцінок фінансового стану (Сайфуліна Р.С., Кадикова Г.Г.), R-модель ризику банкрутства, модель У. Бівера, модель О. О. Терещенка.

Засновником прогнозування банкрутства є Едвард Альтман (американський економіст, професор фінансів Нью-Йоркського університету). Альтман був першим, хто успішно використав покроковий багатокритеріальний дискримінантний аналіз для виведення моделі ймовірності банкрутства з високим ступенем точності. Загальний економічний сенс моделі являє собою функцію від деяких показників, що характеризують економічний потенціал підприємства і результати його роботи за минулий період [54].

Ця модель заснована на комплексному врахуванні важливих показників, які характеризують кризовий стан підприємства. Це дозволяє розрахувати індекс кредитоспроможності і, як результат, віднести підприємство до потенційних банкрутів чи до успішно працюючих підприємств [54].

П'ятифакторна модель Е. Альтмана має наступний вигляд:

$$Z = 1,2 K_1 + 1,4 K_2 + 3,3 K_3 + 0,6 K_4 + 1,0 K_5, \quad (1.1)$$

де K_1 – власні оборотні активи / валюта балансу;

K_2 – нерозподілений прибуток / валюта балансу;

K_3 – прибуток до сплати відсотків і податків / валюта балансу;

K_4 – власний капітал (ринкова оцінка) / позиковий капітал;

K_5 – виручка від реалізації (чиста) / валюта балансу.

Якщо $K < 1,8$ – вірогідність банкрутства досить висока; $1,8 < K < 2,7$ – вірогідність банкрутства середня; $2,7 < K < 2,9$ – банкрутство можливе, але за певних обставин; $K > 3,0$ – вірогідність банкрутства досить незначна.

Загроза банкрутства визначається за шкалою у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Шкала оцінки загрози банкрутства підприємства за Альтманом

Значення показника	До 1,80	1,81-2,70	2,71-2,99	3,00 і вище
Ймовірність банкрутства	Дуже висока	Висока	Можлива	Дуже низька

У 1978 р. Л. В. Спрінгейт розробив дискримінаційний аналіз власної моделі прогнозування банкрутства для бізнесу на основі моделі Альтмана.

У процесі розробки моделі з 19 фінансових коефіцієнтів, що вважалися кращими, Спрінгейтом було відібрано чотири коефіцієнти, на підставі яких була побудована модель Спрінгейта. Оцінка ймовірності банкрутства за даною моделлю здійснюється за формулою:

Розробляючи модель 19 фінансових коефіцієнтів, які вважалися найкращими, Спрінгейт обрав чотири коефіцієнти для побудови моделі. Вірогідність банкрутства за цією моделлю оцінюється за формулою:

$$Z = 1,03 K_1 + 3,07 K_2 + 0,66 K_3 + 0,4 K_4, \quad (1.2)$$

де K_1 – власні оборотні активи / валюта балансу;

K_2 – прибуток до сплати податків та процентів / валюта балансу;

K_3 – прибуток до сплати податків / поточні зобов'язання;

K_4 – виручка від реалізації / валюта балансу.

Якщо Z -показник $< 0,862$, то підприємство є потенційним банкрутом.

Для оцінки фінансового стану підприємства і визначення ймовірності його банкрутства у 1972 р. Р. Ліс, досліджуючи підприємства Великобританії, отримав наступну формулу:

$$I_6 = 0,063 \times X_1 + 0,092 \times X_2 + 0,057 \times X_3 + 0,001 \times X_4, \quad (1.3)$$

де X_1 – відношення обігового капіталу до суми активів;

X_2 – відношення операційного прибутку до суми пасивів;

X_3 – відношення нерозподіленого прибутку до суми пасивів;

X_4 – відношення власного капіталу до позикового.

Граничне значення I_6 в моделі складає 0,037. Однак зовнішні фактори також не дають даній методиці в повній мірі відображати ситуацію і бути застосованою в якості моделі передбачення імовірності банкрутства.

Метод оцінки фінансового стану підприємства пропонує використовувати Р.С. Сайфулін та Г.Г. Кадіков, який запропонував використовувати рейтинговий номер, щоб чітко оцінити фінансовий стан підприємства:

$$R = 2 \times K_3 + 0,1 \times K_{пл} + 0,08 \times K_i + 0,45 \times K_M + K_{вк}, \quad (1.4)$$

де K_3 – коефіцієнт забезпеченості власними коштами;

$K_{пл}$ – коефіцієнт поточної ліквідності;

K_i – інтенсивність обігу авансованого капіталу, яка характеризує обсяг реалізованої продукції, що приходить на 1 у. о. коштів, вкладених у діяльність підприємства;

K_M – коефіцієнт менеджменту, який характеризується відношенням прибутку від реалізації до величини виручки від реалізації;

$K_{вк}$ – рентабельність власного капіталу (відношення балансового прибутку до власного капіталу).

Якщо рейтингове число R для підприємства є більшим за 1, то підприємство перебуває у задовільному стані, якщо менше за 1 – у незадовільному.

Модель Фулмера (1984) класифікації була створена на підставі обробки даних 60-ти підприємств: 30-ти потерпілих крах і 30-ти нормально працюючих – із середнім річним оборотом у 455 тисяч американських доларів. Формула визначення ймовірності банкрутства за моделлю Фулмера має вигляд:

$$H = 5,528 \times X_1 + 0,212 \times X_2 + 0,073 \times X_3 + 1,270 \times X_4 - 0,120 \times X_5 + 2,335 \times X_6 + 0,575 \times X_7 + 1,083 \times X_8 + 0,894 \times X_9 - 6,075 \quad (1.5)$$

де X_1 – нерозподілений прибуток минулих років / сукупні активи;

X_2 – чиста виручка від реалізації / сукупні активи;

X_3 – операційний прибуток / власний капітал;

X_4 – грошовий потік / сума довгострокових і короткострокових зобов'язань;

X_5 – довгострокові зобов'язання / сукупні активи;

X_6 – короткострокові зобов'язання / сукупні активи;

X_7 – log (матеріальні активи);

X_8 – оборотний капітал / сума довгострокових і короткострокових зобов'язань;

X_9 – log (операційний прибуток + (відсотки до сплати / виплачені відсотки)).

Якщо $H < 0$, підприємству загрожує банкрутство, оскільки воно неплатоспроможне. Точність прогнозів, зроблених за допомогою даної моделі на рік вперед – 98 %, на два роки і більше – 81%.

В Іркутській державній економічній академії ученими було запропоновано чотирифакторну R-модель прогнозу ймовірності банкрутства:

$$R_6 = 8,38 \times X_1 + X_2 + 0,054 \times X_3 + 0,63 \times X_4, \quad (1.6)$$

де X_1 – відношення обігового капіталу до активів;

X_2 – відношення чистого прибутку до власного капіталу;

X_3 – відношення виручки до активів;

X_4 – відношення чистого прибутку до інтегральних витрат підприємства.

Англійська наука в особі Таффлера більше 30 років тому обґрунтувала чотирьохфакторну прогнозну модель платоспроможності підприємств, акції яких

котируються на біржах (прогнозування ймовірності банкрутства компаній), яка має наступний вигляд:

$$P_6 = 0,53 \times X_1 + 0,13 \times X_2 + 0,18 \times X_3 + 0,16 \times X_4, \quad (1.7)$$

де X_1 – відношення операційного прибутку до короткострокових зобов'язань;

X_2 – оборотні активи / сума зобов'язань;

X_3 – відношення короткострокових зобов'язань до суми активів;

X_4 – відношення виручки від реалізації до суми активів.

Якщо величина інтегрального показника $P_6 > 0,3$, це говорить про те, що у підприємства непогані довгострокові перспективи, а якщо $P_6 < 0,2$, то банкрутство є більш ніж ймовірним. При $P_6 = 0,2...0,3$ підприємство знаходиться в так званій «зоні невизначеності».

Модель У. Бівера, який запропонував пятифакторную систему для оцінки фінансового стану підприємства з метою діагностики банкрутства. Дана модель містить такі індикатори [55]:

- 1) рентабельність активів (економічна рентабельність);
- 2) коефіцієнт фінансового левериджу;
- 3) коефіцієнт маневрування;
- 4) коефіцієнт покриття;
- 5) коефіцієнт У. Бівера (K_B), який визначається за формулою:

$$K_B = \frac{ЧП+А}{ЗК}, \quad (1.8)$$

де ЧП – річна величина чистого прибутку підприємства; А – сума амортизації (річний обсяг); ЗК – позиковий капітал.

Оцінка ступеня ймовірності банкрутства за моделлю У. Бівера представлена в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Значення K_B	Вірогідність банкрутства
$K_B < 0,17$	Висока
$0,17 < K_B < 0,4$	Середня
$K_B > 0,4$	Низька

Серед вітчизняних моделей потрібно приділити увагу дискримінантній моделі О.О. Терещенка розробленій у 2003 році. Це універсальна модель, що включає 6 показників і побудована на основі даних 850 підприємств різних галузей. Вона має наступний вигляд [33].

$$Z = 1,5 \times X_1 + 0,08 \times X_2 + 10 \times X_3 + 5 \times X_4 + 0,3 \times X_5 + 0,1 \times X_6, \quad (1.9)$$

де X_1 – відношення грошових надходжень до зобов'язань;

X_2 – відношення валюти балансу до зобов'язань;

X_3 – відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів;

X_4 – відношення прибутку до виручки;

X_5 – відношення виробничих запасів до виручки;

X_6 – відношення виручки до основного капіталу.

Коли $Z > 2$ – банкрутство не загрожує, $1 < Z < 2$ – фінансова стійкість порушена, $0 < Z < 1$ – існує загроза банкрутства.

Також, варто приділити увагу моделі А.В. Матвійчука котра була розроблена для українських підприємств із урахуванням специфіки економіки перехідного періоду та функціонування економічних суб'єктів у таких умовах, а тому найбільш адекватно характеризує існуючий фінансово-економічний стан підприємства. Методика розрахунку даної моделі подана у формулі [55].

$$Z = 0,033 \times X_1 + 0,268 \times X_2 + 0,045 \times X_3 - 0,018 \times X_4 - 0,004 \times X_5 - 0,015 \times X_6 + 0,702 \times X_7, \quad (1.10)$$

де X_1 – коефіцієнт мобільності активів;

- X2 – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості;
- X3 – коефіцієнт оборотності власного капіталу;
- X4 – коефіцієнт окупності активів;
- X5 – коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами;
- X6 – коефіцієнт концентрації залученого капіталу;
- X7 – коефіцієнт покриття боргів власним капіталом.

Найбільш повну оцінку схильності підприємства до банкрутства, що враховує особливості національної економіки дає шестифакторна модель затверджена наказом Міністерства фінансів України. Вона має наступний вигляд:

$$Z = 1,04 \times X_1 + 0,75 \times X_2 + 0,15 \times X_3 + 0,42 \times X_4 + 1,8 \times X_5 - 0,06 \times X_6 - 2,16, \quad (1.11)$$

- де X1 – коеф. покриття;
- X2 – коеф. забезпечення власними засобами;
- X3 – коеф. оборотності активів;
- X4 – коеф. рентабельності операційної діяльності;
- X5 – коеф. рентабельності активів;
- X6 – коеф. оборотності залученого капіталу.

Крім розглянутих вище методик, в Україні розроблені та затверджені офіційні методи. До них належать методика поглибленого аналізу фінансово-економічного стану неплатоспроможних підприємств та організацій, затверджена Агентством з питань запобігання банкрутствам підприємств та організацій, а також Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємств та ознак заходів щодо приховування банкрутства, фіктивного банкрутства або відкриття банкрутства, які були затверджені Наказом Міністерства економіки України.

Проаналізуємо та наведемо у таблиці 1.5 порівняльну характеристику найбільш поширених моделей прогнозування банкрутства підприємства [57, с. 25].

Таблиця 1.5

Порівняльна характеристика моделей прогнозування банкрутства підприємства

Назва методики/моделі	Перевага	Недолік
<p>Модель Альтмана Модель Таффлера Модель Ліс Модель Спрінгейта Модель Фулмер R-Модель прогнозу ризику банкрутства</p>	<p>– незначна кількість показників; – простота і швидкість розрахунків; – доступність необхідних для розрахунків даних; – можливість оцінити фінансовий стан і спрогнозувати банкрутство.</p>	<p>– не підходять для економіки України; – неможливість застосування для малих суб'єктів підприємництва; – невідповідність методичних прийомів розрахунку показників української фінансової звітності; – суб'єктивність вибору показників; – відсутність поправок на час;</p>
<p>Модель О.О.Терещенка Модель А.В. Матвійчука</p>	<p>– розроблена на підставі вітчизняних статистичних даних, враховує багато показників економічної діяльності підприємства різних форм бухгалтерської звітності; – висока достовірність прогнозу; – враховує галузеві особливості підприємства; – за даною моделлю 60 % із загальної кількості підприємств мають фінансову стійкість.</p>	<p>– труднощі при розрахунку значення Z; – відсутність поглибленої класифікації фінансового стану, за наявності лише задовільного чи незадовільного стану,</p>
<p>Модель Міністерства фінансів України</p>	<p>– розроблена на підставі поточного стану економіки та сучасних статистичних даних; – багатоманітність критичних значень; – враховує багато факторів, що впливають на економічний стан країни; – висока достовірність прогнозних значень моделі для певної галузі; – виокремлення певних моделей за розміру підприємств та їх поділ для «великих та середніх» і «малих».</p>	<p>– немає тлумачення граничних значень моделі, тобто який фінансовий стан має підприємство при потрапленні в певний інтервал.</p>

Вищенаведені зарубіжні моделі прогнозування банкрутства мають деякі обмеження для виростання їх на українських підприємствах, оскільки вони не враховують всю специфіку діяльності підприємств таку як: особливості у бухгалтерському обліку, податковому законодавстві, галузеві підприємства та інше.

Незнаваючи на те, що існує велика кількість моделей прогнозування банкрутства, майже кожна з них не дає достовірного результату, особливо це стосується зарубіжних моделей, оскільки вони розроблені для більш розвинутих країн. Причинами можуть бути розбіжність в часі, різноманітність галузей, звітність підприємства, та інше.

1.3. Санаційні заходи в контексті запобігання банкрутства підприємства

Одним із способів подолання платіжної кризи та запобігання банкрутства є фінансова санація. Термін «санація» походить від латинського «sanare» і перекладається як оздоровлення або зцілення. Економічний словник трактує цей термін як систему заходів, що вживаються для запобігання банкрутству промислових, комерційних та банківських монополій. Санація може бути способом об'єднання підприємства-банкрута з більш ефективнішим підприємством; випуск нових акцій або облігацій для залучення грошей; збільшення банківських позик та надання державних субсидій; перетворення короткострокової заборгованості в довгострокову заборгованість; повне або часткове придбання державою акцій підприємства, що знаходяться на межі банкрутства [30].

Економісти, які вивчають проблеми неплатоспроможності підприємств, намагаються сформулювати власне бачення санації. Однак єдиного висновку для розуміння сенсу цього поняття так і не було досягнуто. Метою даної роботи є розкриття змісту фінансового регулювання у визначенні, яке включає всі його специфічні особливості. Деякі вітчизняні автори (наприклад, Бланк І.А.) із засобами правового захисту визначають лише заходи щодо фінансового оздоровлення підприємства, які здійснюються за допомогою сторонніх юридичних чи фізичних осіб та спрямовані на запобігання визнанню боржника та його ліквідації.

М.І. Титов в монографії пропонує таке законодавче визначення санації: санація – це оздоровлення неспроможного боржника, надання йому фінансової допомоги з боку власника майна, кредиторів та інших юридичних та фізичних осіб

(в тому числі іноземних), направленої на підтримку діяльності боржника та попередження банкрутства [31].

Воробйов Ю.Н. висловив свою думку про те, що санація – це система заходів, що здійснюються підприємством самостійно або за рішенням судових органів для недопущення визнання суб'єкта банкрутом та його ліквідації [32].

Терещенко О.О. вважає, що санація підприємства – заходи фінансово-економічного характеру, які відбивають фінансові відносини, що виникають у процесі мобілізації та використання внутрішніх і зовнішніх фінансових джерел оздоровлення підприємства [33].

Н. Здравомислов, Б. Бекенферде, М. Гелінг трактують цей процес як комплексне застосування фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових та соціальних заходів, спрямованих на досягнення чи відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства-боржника в довгостроковому періоді [34].

У Законі «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» виділяють поняття «санація» і «досудова санація». «Санація – система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом та його ліквідації, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника» [1].

Досудова санація – система заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, інвестор, з метою запобігання банкрутству боржника шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство [1].

Судова і досудова санація, незважаючи на схожість завдань, мають певні переваги і недоліки, які представлені в таблиці 1.6 [35].

Таблиця 1.6

Переваги та недоліки досудової і судової санації суб'єктів господарювання

Досудова санація		Судова санація	
Переваги	Недоліки	Переваги	Недоліки
Не завдається шкода торговельній мережі та іміджу підприємства	Відсутність мораторію на задоволення вимог кредиторів	Існує мораторій на задоволення вимог кредиторів	Може бути завдана шкода іміджу підприємства
Управління підприємством здійснюється тими ж органами управління	Існує загроза запровадження справи про банкрутство	—	Припиняються повноваження органів управління боржника, може відбуватися заміна керівництва
Можлива додаткова емісія акцій	Термін розробки плану санації обмежується 1 місяцем	Термін розробки плану санації становить три місяці	Термін розробки плану санації становить три місяці

Отже, санація – це комплексна процедура, завдяки якій приймаються управлінські рішення, стосовно сфер діяльності суб'єктів господарювання, метою яких є оздоровлення та зміна діяльності на більш конкурентну.

Фінансова санація спрямована на покриття збитків та усунення їх причин, відновлення або підтримку ліквідності та платоспроможності підприємства, зменшення всіх видів боргу, поліпшення структури оборотних коштів.

Описуючи «класичну модель» санації, науковці зазначають, що санацію можна вважати успішною, якщо підприємству вдалось розрахуватися з кредиторами і відновити конкурентні позиції на ринку. В економічній літературі не наводяться зарубіжні методики оцінки ефективності санації. Законодавство України про банкрутство визначає, що успішною процедура санації вважається у разі відновлення платоспроможності, а платоспроможність, в свою чергу, вважається відновленою при відсутності ознак банкрутства, визначених законодавством. Вважаємо, що попередження банкрутства ще не означає оздоровлення та повного виходу підприємства з кризового стану [37].

У Законі чітко визначені об'єкти санації: незважаючи на кінцеву мету і суб'єктів, що беруть участь у санації, об'єктом є підприємство-боржник, підста-

вою виступає кредиторська заборгованість на суму не меншу трьохсот мінімальних розмірів заробітної плати протягом трьох місяців. Взаємозв'язок елементів санації згідно з Законом зображений на рисунку 1.5 [38].

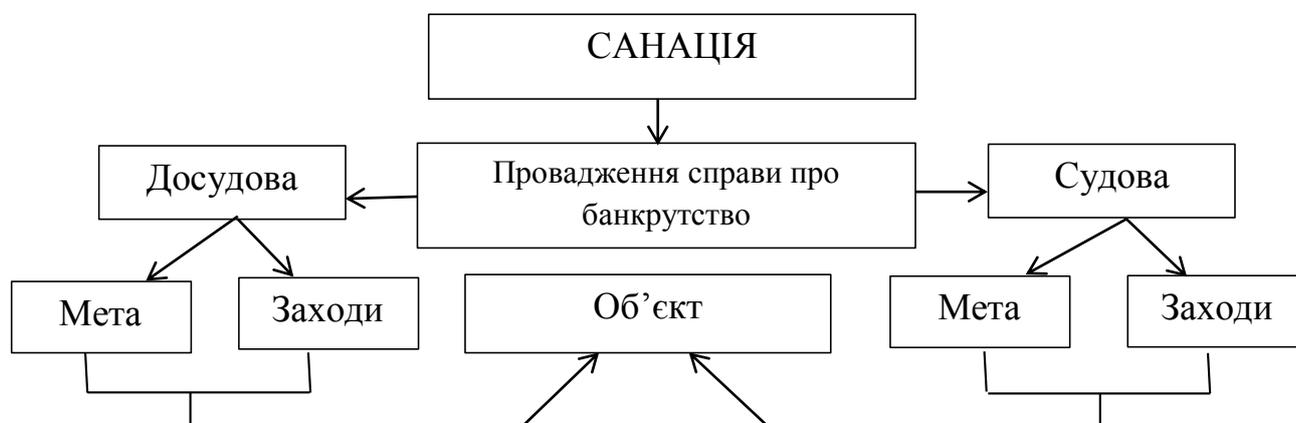

Рис. 1.5. Взаємозв'язок елементів санації

Економічна процедура санації наведена на рисунку 1.6 [37].

Рис. 1.6. Схема економічної процедури санації

Зазвичай, рішення про здійснення фінансової санації приймається у таких випадках [38]:

- за необхідності забезпечення розвитку пріоритетних галузей національної економіки, більш важливих суб'єктів господарювання у силу їх значущості;
- переорієнтації підприємницької діяльності;
- здійснення антимонопольних заходів;
- перед зверненням до комерційного суду кредитори, якщо підприємство, що перебуває в кризі, стикається з реальною загрозою неплатоспроможності та банкрутства найближчим часом, воно звертається до зовнішньої допомоги;
- якщо підприємство-боржник за власною ініціативою звертається до господарського суду з проханням оголосити провадження у справі про банкрутство і одночасно пропонує обрані умови санації (такі випадки санації найбільш типові для державних підприємств). Рішення про проведення санації приймається, якщо суб'єкт в змозі довести це;
- на підставі ухвали господарського суду, де після опублікування повідомлення про банкрутство в офіційному друкованому органі Верховної Ради або в Кабінеті Міністрів України надходять пропозиції фізичних чи юридичних осіб, які бажають задовольнити вимоги кредиторів та провести санацію;
- з ініціативи фінансової установи. Відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність», банківська установа може звернутися до неплатоспроможного клієнта щодо комплексу засобів правового захисту, а саме: передати оперативне управління суб'єктом господарювання, створеним за участю банку; реорганізувати боржника; змінити платіжне доручення.
- з ініціативи заставодавця складного майнового комплексу підприємства. За договором він має право вживати заходи фінансового оздоровлення, а саме: призначати своїх представників до керівних органів підприємства; обмежити права компанії на розпорядження продуктами та іншим майном;
- за ініціативою Міністерства юстиції стосовно державних юридичних осіб. Міністерство уповноважене керувати активами підприємства та розробляти

пропозиції щодо фінансового оздоровлення після того, як боржника буде зареєстровано в реєстрі неплатоспроможності;

– з ініціативи Національного банку України, якщо йде мова про фінансове оздоровлення комерційного банку. Структуру санації показана на рисунку 1.7 [38].

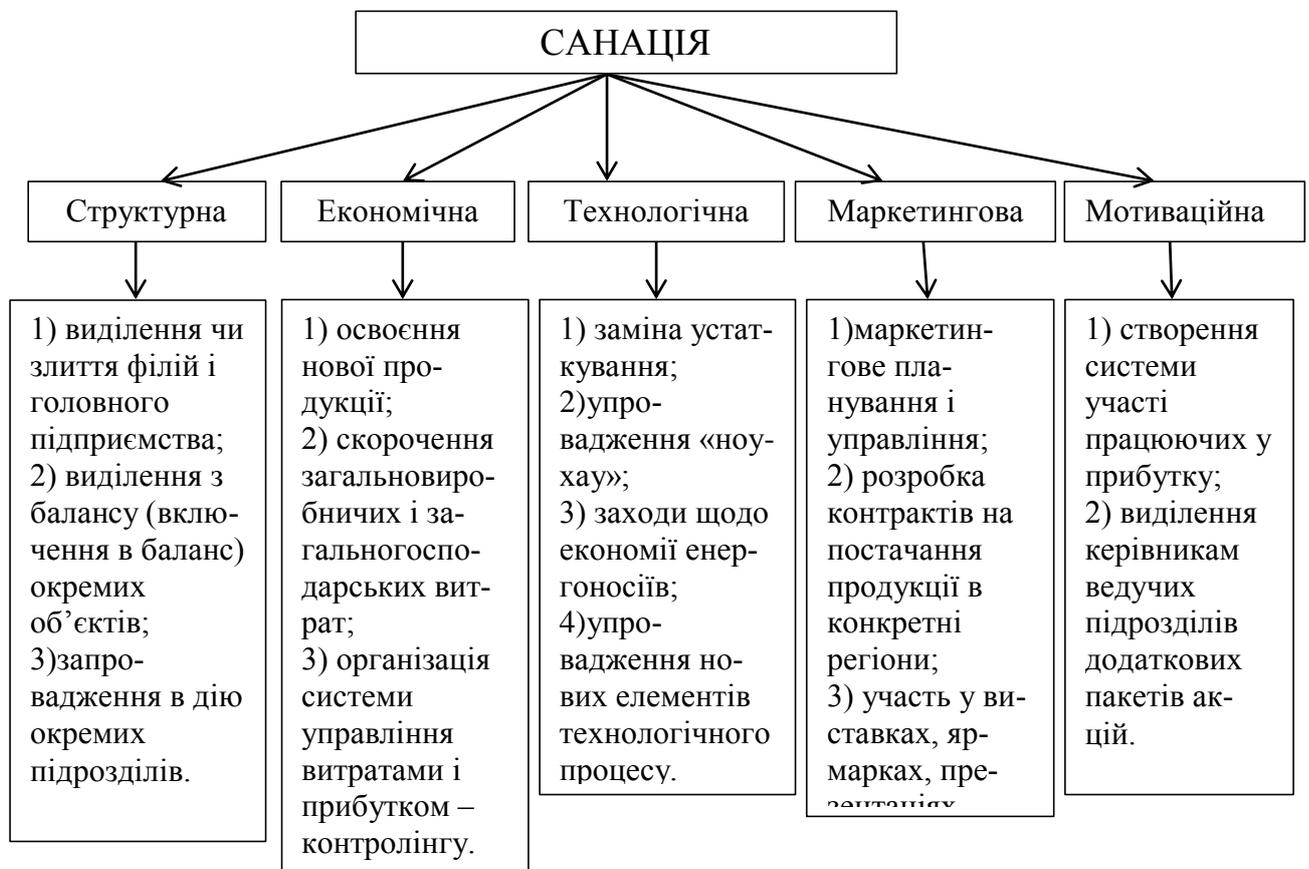

Рис. 1.7. Структура санації

Основними джерелами фінансування санації можуть бути: власні кошти підприємств (самофінансування); кошти власників; кошти кредиторів; державні кошти.

Санація в Україні не є великим попитом, хоча вона приносить позитивні результати для окремих підприємств та економіки в цілому. Факторами, що стримують процес фінансового оздоровлення на вітчизняних підприємствах, як показують факти економічної динаміки, є недосконале законодавство, відсутність

адекватного теоретико-методологічного забезпечення процесу реабілітації, відсутність фінансових ресурсів для забезпечення фінансування реабілітації, відсутність кваліфікованого управління фінансами. В Україні у справах про банкрутство переважають механізми, спрямовані на ліквідацію, а не на відновлення платоспроможності та ефективну діяльність неплатоспроможних суб'єктів.

Значення санації можна розглядати на макро- і мікрорівні. Саме тому функції санації доцільно, на наш погляд, розглядати з позиції макро- і мікрорівнів (рис. 1.8) [40].

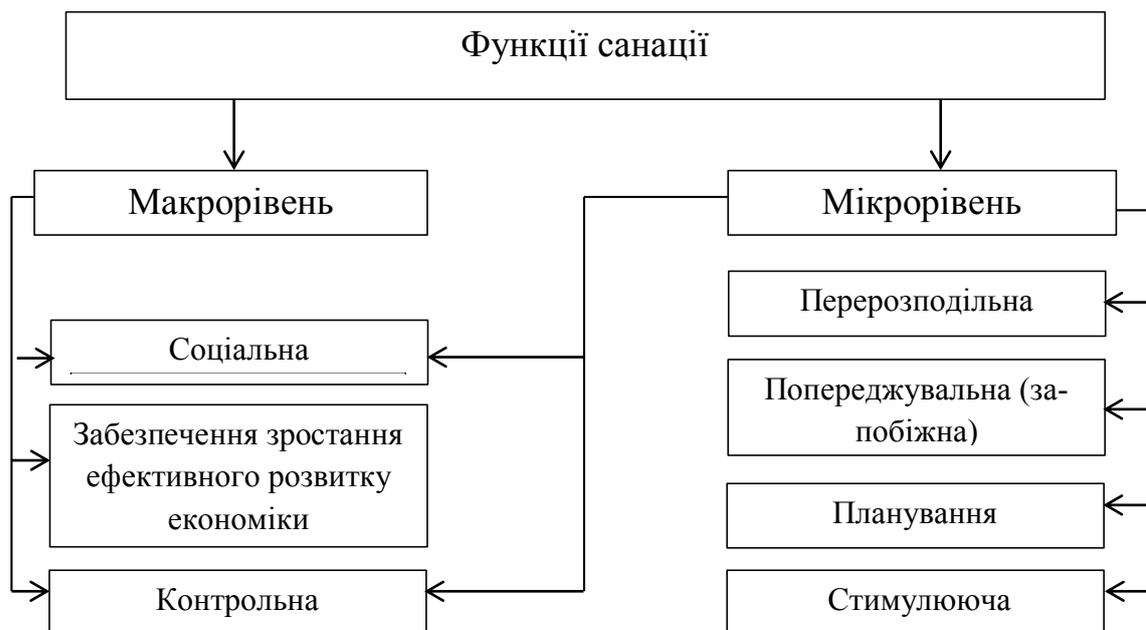

Рис. 1.8. Функції санації підприємств

Так, на мікрорівні можна виокремити перерозподільну, попереджувальну (або запобіжну), функцію планування, стимулюючу та контрольну функції.

Функція перерозподілу включає перерозподіл фінансових ресурсів між суб'єктами (боржниками, кредиторами, власниками, державою (в особі державних органів), працівниками, санаторами та іншими зацікавленими сторонами), що є результатом виконання плану санації, впровадження заходів з виправлення та інших процедур.

Попереджувальна корекційна функція спрямована на запобігання банкрутству та ліквідації бізнесу, а всі санаційні дії, що вживаються учасниками цього процесу, є профілактичними.

Стимулююча функція санації спрямована на підтримку господарської діяльності суб'єктів господарювання. На мікрорівні слід розробити та використовувати стимули для ефективної взаємодії між суб'єктами праці та їх високопродуктивною роботою.

Крім контрольної, на макрорівні санація виконує соціальну функцію та функцію забезпечення зростання ефективного розвитку економіки. Соціальна функція санації особливо актуальна під час санації містоутворюючих підприємств, що визначають соціально значущі напрями розвитку місцевого управління та регіону. Соціальна функція на макрорівні спрямована на протистояння безробіттю через оздоровлення підприємств і, відповідно, збереження робочих місць. На мікрорівні оздоровлення підприємства буде сприяти збереженню певного рівня соціальної безпеки для кожного окремого працівника, забезпечуючи його робочим місцем та заробітною платнею. Санація на макрорівні спрямована на збереження та забезпечення господарського розвитку економічно перспективних суб'єктів підприємницької діяльності, підвищення їх адаптивності до умов ринку, оздоровлення пріоритетних для країни галузей, функціонування яких забезпечить зростання ефективного розвитку економіки [40].

Незважаючи на перспективи щодо санаційних заходів для підприємств, існує багато перешкод, таких як крихка ситуація вітчизняної економіки, низький рівень кредитування малого та середнього бізнесу, несприятливий інвестиційний клімат, крихка політична ситуація, велика частка неформальної економіки та високий рівень корупції, переважна більшість судових рішень не на користь бізнесу. Серед проваджень про банкрутство, які є предметом судового провадження, значна частина тимчасово перебуває у складнощі. Їх активи значно перевищують їх терміни погашення. За умови фінансового оздоровлення або реструктуризації, ці підприємства можуть повернути свої борги та продовжити свою

діяльність. Однак через недосконале законодавство потенційним банкам не вистачає адекватної теоретичної та методологічної підтримки для реабілітації, бракує фінансових ресурсів для фінансування реабілітації, недостатнього досвіду в цих питаннях, управління фінансами та інших суб'єктивних та об'єктивних причин, багато з потенційно життєздатних підприємств.

1.4. Реорганізація як специфічний напрям фінансової діяльності підприємства

В умовах нестабільності ринку реструктуризація – це засіб стратегічного управління, спрямоване на забезпечення ефективного функціонування та розвитку бізнесу. Метою процесу реструктуризації є перетворення компанії на нову, більш ефективну систему операцій з метою досягнення її довгострокового розвитку. Реструктуризація розглядається як комплексна система великих трансформацій бізнесу, необхідних для її переходу на якісно новий рівень розвитку.

У нормативно-законодавчих актах України термін «реструктуризація підприємства» вперше було використано в Законі «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Під реструктуризацією підприємства слід розуміти «здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів» [1].

Досліджуючи поняття «реструктуризація підприємства», слід звернути увагу на те, що в працях учених часто використовуються такі поняття, як «реінжиніринг», «трансформація», «реорганізація», «реформування», які також характеризують види реалізації перетворень на підприємстві.

Поняття «реструктуризація» є ширшим ніж реорганізація підприємства та його реінжиніринг, оскільки включає заходи, спрямовані на реорганізацію підприємства.

Реорганізація — це повна або часткова заміна власників корпоративних прав підприємства, зміна організаційно-правової форми організації бізнесу, ліквідація окремих структурних підрозділів або створення на базі одного підприємства кількох, наслідком чого є передача або прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступником [42].

До реорганізації підприємства власників, кредиторів спонукають різні причини, мотиви, основні з яких зображені на рисунку 1.9 [42].

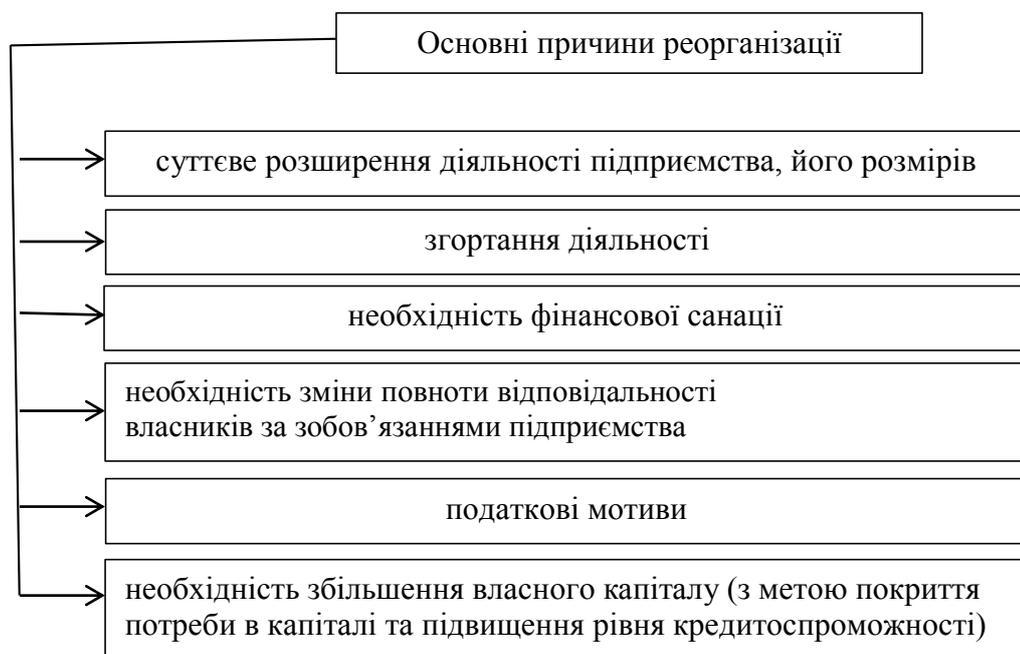

Рис. 1.9. Основні причини реорганізації

Форма майбутньої реорганізації задається причинами та мотивами, які спонукають власників та керівництво бізнесу приймати рішення щодо реорганізації.

Хоча форми реорганізації є досить новими в Україні, вони не широко використовуються в бізнесі. Вони відбувалися через значні зміни в секторі корпоративного управління, які відбуваються в періоди бурхливого або під час спаду чи кризи.

У світовій практиці зміни (злиття і приєднання) є характерними не тільки під час економічних піднесенень, а й під час економічних спадів. Ця тенденція в економічній теорії відома під назвою «ринок злиття та поглинання»[44].

Один із типів реорганізації – укрупнення. Укрупнення підприємства здійснюється за наявності економічних вигод для всіх учасників реорганізації. До основних форм реорганізації, результатом яких є укрупнення підприємств, належить перетворення, злиття, приєднання, поділ та виділення (рис. 1.10.) [43].

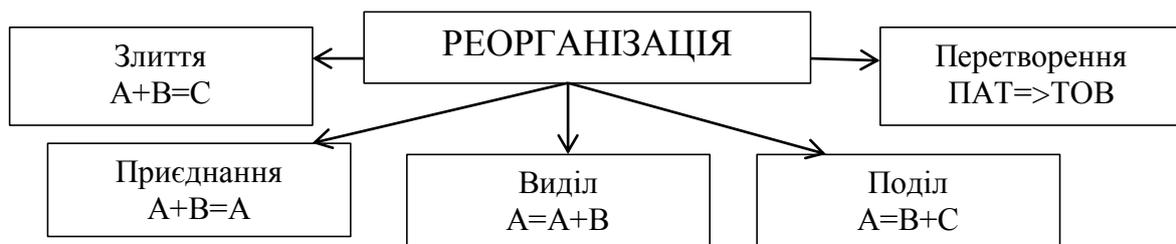

Рис. 1.10. Основні форми реорганізації підприємства

Всі форми реорганізації (крім виділення) пов'язані з припиненням господарського товариства. У цьому відношенні можна простежити деяку схожість реорганізації господарського товариства з його ліквідацією.

Подібність виявляється також у деяких процедурних питаннях, таких як необхідність інформування кредиторів про початок процесу реорганізації та необхідність погашення належних рахунків.

Однак не слід плутати реорганізацію з ліквідацією, оскільки при реорганізації (крім виділення) відбувається припинення господарського товариства (господарських товариств) з переходом всього майна, всіх прав і обов'язків у порядку правонаступництва до інших осіб (правонаступникам), у той час як при ліквідації відбувається припинення господарського товариства без такого правонаступництва. Крім того, величина зобов'язань, які можуть бути пред'явлені суспільству (товариствам) при реорганізації, не обмежена, на відміну від існуючого порядку ліквідації. В останньому випадку величина погашається кредиторської заборгованості не може перевищувати розмір майна боржника (грошових коштів, одержаних від продажу майна боржника) [44].

Практика показує, що стосовно юридичних осіб поняття «реорганізація» використовується для визначення двох самостійних процесів [45]: реорганізації бізнесу та реорганізації самої юридичної особи. Як правило, перший передбачає зміну принципів ведення бізнесу, а другий передбачає зміну юридичної форми (при перетворенні), складу власників юридичної особи, її активів та пасивів (у разі злиття, придбання, поділу та відокремлення)

Трансформація – це зміна юридичної форми юридичної особи, наприклад, коли акціонерне товариство перетворюється на товариство з обмеженою відповідальністю.

У першому з наведених прикладів власники, як правило, вдаються до перетворення з метою зведення до мінімуму публічності суспільства, для вирішення корпоративного конфлікту або запобігання його погрози. Як відомо, перетворення АТ у ТОВ мінімізує ризик встановлення контролю за суспільством з боку зовнішнього інвестора або одного з акціонерів [45].

Необхідно відзначити, що при перетворенні, як правило, не відбувається зміни величини майна і зобов'язань юридичної особи. Зазначена особливість перетворення відрізняє дану форму реорганізації від інших, передбачених українським законодавством. Так, при реорганізації у формі злиття, приєднання, поділу та виділення змінюється величина майна і зобов'язань юридичної особи [45]

Документом, на підставі якого майно, права і зобов'язання перетвореного господарського товариства передаються преобразованному юридичній особі, є передавальний акт. Приєднання пов'язано з припиненням господарського товариства і передачею всього його майна, прав та зобов'язань правонаступнику. Злиття означає припинення двох або більше юридичних осіб та передачу їх майна, прав та зобов'язань новоствореному особі. Передача майна, прав та зобов'язань проводиться на підставі передавального акта [45].

Практична цінність злиттів та приєднання – це можливість консолідувати бізнес та зміцнити позиції на відповідному ринку, поглибити та розширити спеціалізацію, зменшити виробничі витрати, оскільки ці форми реорганізації дозволяють вести бізнес не з нуля, а на базі існуючих підприємств, використовуючи їх

інфраструктуру. Злиття та приєднання також є ефективним способом боротьби з конкурентами, хоча з іншого боку концентрація капіталу може призвести до протилежного. Нагадаємо, держава управляє злиттями підприємств.

Поділ пов'язаний із припиненням діяльності підприємства та передачею його активів, прав та обов'язків новоствореним юридичним особам на основі балансу розподілу.

Мотивом реорганізації підприємств у формі розмежування може бути наявність непереборних розбіжностей між власниками підприємств з точки зору шляхів подальшого розвитку, диверсифікація різних видів бізнесу, які раніше здійснювались одним підприємством, вимоги Антимонопольного комітету України тощо.

Виділення передбачає утворення нового господарського товариства (господарських товариств) шляхом його (їх) виділення з іншого господарського товариства та передачі йому (їм) певного майна, прав та зобов'язань на підставі передавального акта. При цьому товариство, з якого відбувається виділення, продовжує існувати після завершення процедури реорганізації. Тобто, як зазначалося вище, реорганізація у формі виділення не тягне за собою припинення господарського товариства, що є істотною відмінністю виділення від інших форм реорганізації [46].

Реорганізація розподілу є найбільш ефективною, коли це необхідно для поліпшення фінансового стану реорганізованого суб'єкта господарювання та посилення контролю за операцією шляхом вилучення з нього найефективніших активів та накопичення цих активів у балансі новоствореного підприємства.

Із санаційною метою зазначені форми реорганізації часто застосовують, коли підприємство-боржник не в змозі розрахуватися зі своїми боргами і змушене в досудовому чи судовому порядку шукати санатора, який погасив би або перейняв на себе заборгованість. Санатор переймає на себе, як правило, не лише зобов'язання зі сплати заборгованості, а й контроль над боржником, який втрачає свій юридичний статус у результаті приєднання, поглинання чи злиття із санатором.

До основних мотивів, які можуть спонукати санатора до реорганізації поглинанням, приєднанням чи злиттям з підприємством, що перебуває у фінансовій кризі, можна віднести такі [47].

1. Ефект синергізму. Синергізм – це умова, при якій загальний результат більший, ніж сума частинок. У випадку реорганізації, спрямованої на використання ефекту синергії, витрати на реорганізацію підприємства перевищують загальну вартість окремих підприємств до реорганізації. Ефект синергізму обумовлений такими чинниками:

а) економія на витратах, яка проявляється при збільшенні масштабів виробництва;

б) економія фінансових ресурсів;

в) збільшення влади на ринку.

2. Прагнення заволодіти ліцензіями, патентами, ноу-хау, які є в розпорядженні підприємства, що перебуває в кризі.

3. Отримання надійного постачальника факторів виробництва (наприклад, сировини чи комплектуючих).

4. Зменшення ризику при виході на нові ринки збуту та збільшення їх кількості.

5. Зменшення кількості конкурентів.

6. Податкові пільги. Прибуткова компанія може придбати компанію, яка має негативну податкову структуру і таким чином заощадити на сплаті податків.

7. Придбання активів за вартістю, меншою, ніж вартість обміну, передачі технології та управлінських знань та навичок (передача технології) тощо.

8. Диверсифікуйте активи та діяльність, щоб зменшити ризики та забезпечити максимальну прибутковість.

9. Запобігання захоплення компанії великими корпоративними «хижаками» та підтримання контролю над бізнесом.

10. Особисті мотиви вищого керівництва, авторитет і престиж якого зростають із розміром компанії, в якій вони працюють.

Згідно з ним результатом об'єднання підприємств може бути [47]:

- придбання одним підприємством частки капіталу іншого підприємства або активів в обмін на грошові кошти;
- отримання інших активів або зобов'язань;
- створення нової юридичної особи;
- отримання контрольного пакета акцій;
- передача активів об'єднаних підприємств іншому підприємству і ліквідація одного з підприємств, що об'єднуються.

В антимонопольних законодавствах більшості країн розрізняють горизонтальне злиття (приєднання, поглинання) та вертикальне. Горизонтальне укрупнення характеризується об'єднанням кількох підприємств, що виготовляють товар однакового типу чи надають однакові послуги. Вертикальне укрупнення характеризується об'єднанням тільки одного підприємства з постачальником сировини або споживачем продукції.

Законодавчий контроль зосереджується в основному на горизонтальних злиттях, оскільки в результаті їх бізнес може перешкоджати доступу до ринків конкурентів, встановлювати дискримінаційні ціни, створювати дефіцит на ринку певних товарів тощо, що призводить до слабшої конкуренції. Вертикальні злиття суттєво не впливають на рівень конкуренції.

Отже, у першому розділі було розглянуто різні варіанти трактування «банкрутства», наведені зарубіжними та українськими дослідниками, нормативними актами та словниками. Банкрутство поділяється на: реальне, фіктивне, навмисне та технічне. Основною причиною банкрутства є зменшення попиту на продукцію, але також може бути недостатність інноваційного потенціалу, втрата фінансової стійкості, зменшення капіталу, криза ліквідності та інше. Основними ризиками, які зумовлюють банкрутство на підприємстві, пов'язані з ризиками є: недостатність інноваційного потенціалу, втрата фінансової стійкості, зменшення капіталу та криза ліквідності.

Щодо методів, за якими можна здійснити прогноз ймовірності банкрутства існують такі як: аналітичний, експертний, лінійний, динамічне програмування та

діагностика на моделях. Серед основних моделей виділено: П'ятифакторна модель Альтмана, модель Спрінгейта, модель Ліса, модель Сайфуліна та Кадикова, модель Фулмера, чотирифакторна R-модель, модель Таффлера, модель Терещенка, модель Матвійчука та модель Міністерства фінансів України.

Була проведена та проаналізована порівняльна характеристика найбільш поширених моделей прогнозування банкрутства підприємства, в якій ми дізналися переваги та недоліки наведених моделей. Розглянуті методики прогнозування банкрутства зарубіжних авторів не адаптовані до вітчизняної економіки і не враховують специфіку діяльності вітчизняних підприємств, тобто жодна з цих моделей не дає стовідсоткового результату, тому що практично всі вищезгадані моделі діагностики банкрутства здебільшого розроблені для розвинутих країн та не відповідають реаліям української економіки.

Одним із засобів подолання платіжної кризи та запобігання банкрутству підприємства є фінансова санація, яка трактується як система заходів, що здійснюються для запобігання банкрутством промислових, торгових, банківських монополій.

У Законі «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» виділяють поняття «санація» і «досудова санація», різницю між якими з'ясовано. Основними джерелами фінансування санації можуть бути: власні кошти підприємств (самофінансування); кошти власників; кошти кредиторів; державні кошти.

Слід зазначити, що, незважаючи на перспективи санації підприємств, існує також чимало гальмівних факторів, таких як крихка ситуація вітчизняної економіки, низький рівень кредитування малого бізнесу, несприятливий інвестиційний клімат, крихка політична ситуація, висока частка неформальної економіки, високий рівень корупції. як результат, переважна більшість судових рішень не на користь підприємства.

Одним із інструментів стратегічного управління, спрямованим на забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємства, є реконструкція підприємства, що розуміється як сукупність заходів, спрямованих на радикальну або часткову реструктуризацію технологічного комплексу діючих підприємств.

Слід зазначити, що реорганізація підприємства та його реінжиніринг представляються лише окремими напрямками реструктуризації, оскільки поняття «реструктуризація» є більш широким, оскільки воно включає заходи, спрямовані на реорганізацію підприємства.

Реорганізація – це повна або часткова заміна правовласників підприємства, зміна правової форми господарської організації, ліквідація відокремлених структурних підрозділів або створення окремого підприємства, внаслідок чого передаються або отримуються його активи, кошти, права та обов'язки. До основних форм реорганізації, результатом яких є укрупнення підприємств, належить перетворення, злиття, приєднання, поділ та виділення.

Отже, застосування фінансових оздоровчих заходів сприятиме стабільному розвитку вітчизняної економіки, так як забезпечуватимуть стале функціонування українських підприємств.

Раннє та ефективне використання існуючих оздоровчих процедур дозволить уникнути значних втрат у фінансово-господарській діяльності та зміцнить конкурентні позиції підприємства. З цією метою необхідно вдосконалити законодавство України, застосувати зарубіжний досвід та врахувати особливості вітчизняної економіки. Це дозволить своєчасно реагувати на проблеми, що виникають у діяльності господарств, та уникнути негативних наслідків.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА ДІАГНОСТИКА БАНК-РУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «ПОЛТАВАГАЗ»

2.1. Характеристика діяльності ПАТ «Полтавагаз» та його майнового стану

Історія газифікації в Полтаві починається з 50-х років минулого століття, коли було відкрито перше Радчинківське родовище природного газу. Від нього Миргород та Полтава були газифіковані.

Перший блакитний вогник спалахнув у Полтаві в 1957 році. Тоді ж була створена виробничо-експлуатаційна контора газового господарства. Газифіковані об'єкти на той час експлуатували контори газового господарства, які створювалися в адміністративних районах один за одним. Так виникла нагальна проблема: створення єдиної обласної структури, яка б займалася виключно газифікацією області й експлуатацією газового обладнання та мереж. Саме тому в 1968 році в Полтаві створюється трест «Полтава-облпромгаз», у підпорядкування якому й передаються всі газові служби області. В тому числі й Полтавська контора. А це вже новий рівень організації виробничого процесу господарства були зосереджені на побудові газових мереж Полтавщини [76].

ПАТ «Полтавагаз» являє собою високорозвинений виробничо-технологічний комплекс із капітальними виробничими базами, оснащеними машинами, механізмами, новітнім устаткуванням.

Відкрите акціонерне товариство по газопостачанню та газифікації «Полтавагаз» було створене 11 березня 1994 року – шляхом перетворення державного підприємства по газопостачанню та газифікації «Полтавагаз» у ВАТ. А 26 липня 2011 року відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» підприємство перейменоване в Публічне акціонерне товариство по газопостачанню та газифікації «Полтавагаз» [76].

Підприємство є юридичною особою за приватним правом з моменту своєї державної реєстрації. Воно може здійснювати будь-яку комерційну діяльність, яка не суперечить законодавству України та відповідає цілям створення підприємства.

Підприємство може мати самостійний баланс, поточний та інші рахунки, в т.ч. валютні, в банках України та за кордоном, круглу печатку із своїм найменуванням та штампи, емблеми, бланки із своїми реквізитами, товарний знак, відповідно зареєстрований, та інші атрибути.

Сьогодні ПАТ «Полтавагаз» являє собою високорозвинений виробничо-технологічний комплекс із капітальними виробничими базами, оснащеними машинами, механізмами, новітнім устаткуванням [76].

Основним напрямком діяльності ПАТ «Полтавагаз» є розподіл природного газу населенню, установам, організаціям бюджетної сфери та промисловим споживачам за тарифом, визначеним Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг. Щорічно підприємство транспортує понад 670 млн. куб. м природного газу [76].

ПАТ «Полтавагаз» займається [76]:

- організацією, своєчасним обслуговування та ремонтом газорозподільних мереж та споруд, газового обладнання;
- своєчасна локалізація та ліквідація надзвичайних ситуацій;
- публікація технічних умов для організацій та фізичних осіб для виконання проектної документації на газифікацію виробничих та житлових будинків;
- публікація специфікацій на реконструкцію;
- підключення та здійснення випалу газу в трубопроводі;
- проведення робіт з ремонту газового обладнання, усунення витоків газу, перестановки, підключення та відключення газових приладів;
- ремонт, установка / демонтаж, калібрування побутових, побутових та промислових лічильників;

- встановлення та перевірка заходів протикорозійного захисту підземного розподілу газу;
- перевірка фізико-хімічних та якісних показників природного газу та інших питань діяльності.

Статутний капітал підприємства становить 435 070, 65 грн. Він збільшується зі збільшенням номінальної вартості акцій або розміщенням додаткових акцій існуючої номінальної вартості у порядку, визначеному Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Резервний капітал не менше 15 відсотків основного капіталу ПАТ «Полтавагаз» складається з щорічних відрахувань від чистого прибутку підприємства або за рахунок нерозподіленого прибутку. Перед досягненням статутного резервного капіталу сума щорічних відрахувань не може бути меншою ніж 5 відсотків чистого доходу за рік.

Підприємством розміщено 414353 простих іменних акцій номінальною вартістю 1,05 грн. кожна. У разі розміщення досліджуваного підприємства акцій їх оплата здійснюється грошовими коштами або за згодою між Товариством та набувачем або особою, яка має намір придбати акції, що передбачені до розміщення – майновими правами, немайновими правами, що мають грошову вартість, цінними паперами, іншим майном [77].

Діяльність кожного підприємства повинна бути забезпечена засобами, необхідними для задоволення його потреб. Сукупність підприємницьких засобів називається майном.

Для оцінки майнового та фінансового стану ПАТ «Полтавагаз» складено агрегований порівняльний баланс за 2017-2019 роки (табл. 2.1, 2.2.).

Таблиця 2.1

Агрегований баланс ПАТ «Полтавагаз» за 2017-2019 роки

АКТИВ	2017 рік		2018 рік		Відхилення (+,-) в		Темп зростання, %	2018 рік		2019 рік		Відхилення (+,-) в		Темп зростання, %
	Сума, тис.грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	сумі, тис. грн	питомій вазі, %		Сума, тис.грн.	Питома вага, %	Сума, тис.грн.	Питома вага, %	сумі, тис. грн	питомій вазі, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Необоротні активи (1095)	321517	73,79	345126	85,94	23609	12,15	107,34	345126	85,94	367659	79,69	+22533	-6,25	106,53
1.1. Основні засоби і нематеріальні активи(1000+...+1020)	31878	73,15	341852	85,13	309974	11,98	107,23	341852	85,13	404509	87,67	+23056	-6,04	106,74
1.2. Довгострокові фінансові інвестиції (1030+1035)	1182	0,27	1730	0,43	548	0,16	146,36	1730	0,43	0	-	-1730	-	-
1.3. Відстрочені податкові активи (1045)	1608	0,00	617	0,15	-991	0,15	38,37	617	0,15	617	0,13	0	-0,02	100
1.4 Інші необоротні активи і довгострокова дебіторська заборгованість (1040+1050+...+1090)	0	0,00	1544	0,23	1544	0,23	-	1544	0,23	2134	0,46	+1207	+0,37	178,17
2. Оборотні активи (1195)	114216	26,21	56455	14,06	-57761	-12,15	49,43	56455	14,06	93712	20,31	+37257	+6,25	165,99
2.1. Запаси (1100+1110)	20447	4,69	27228	6,78	6781	2,09	133,16	27228	6,78	21103	4,57	-6125	-2,21	77,50
2.2. Дебіторська заборгованість (1120+...+1155)	28338	6,50	18985	4,73	-9353	-1,77	66,99	18985	4,73	35786	7,76	+16801	+3,03	188,76
2.3. Грошові кошти та їх еквіваленти (1160+1165)	64165	14,73	11470	2,33	-52695	-12,4	17,87	11470	2,33	24344	5,28	+12874	+2,95	112,24
2.4. Інші оборотні активи (1180+1190)	1266	0,29	875	0,22	-391	-0,07	69,11	875	0,22	14787	3,20	+13912	+2,98	168,93
Всього майна (1300)	435733	100,00	401581	100	-34152	0	92,16	401581	100	461371	100	+59790	-	114,89

Продовження табл. 2.1

ПАСИВ	2017 рік		2018 рік		Відхилення (+,-) в		Темп зростання, %	2018 рік		2019 рік		Відхилення (+,-) в		Темп зростання, %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	сумі, тис. грн	питомій вазі, %		Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	сумі, тис. грн	питомій вазі, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1. Власний капітал (1495)	164204	37,68	145814	36,31	-18390	-1,37	88,80	145814	36,31	76057	16,48	-69757	-19,83	52,16
2. Довгострокові зобов'язання і забезпечення (1595)	101518	23,30	77960	19,41	-23558	-3,89	76,79	77960	19,41	115489	25,03	+37529	+5,62	148,14
3. Поточні зобов'язання і забезпечення (1695)	170011	39,02	177807	44,28	7796	5,26	104,58	177807	44,28	269825	58,48	+92019	+14,2	151,75
3.1. Кредиторська заборгованість (1605+...+1650)	149183	34,24	142374	35,45	-6809	1,21	95,43	142374	35,45	217666	47,18	+75292	+11,73	152,88
3.2. Інші поточні зобов'язання (1660+...+1690)	30156	6,92	35433	8,82	5277	1,9	117,49	35433	8,82	52159	11,30	+16726	+2,48	147,20
Всього капіталу (1900)	435733	100,00	401581	100	-34152	0	92,16	401581	100	461371	100	+59790	—	114,89

Як свідчать проведені розрахунки, частка необоротних активів зменшилась з 85,94% у 2018 році до 79,69% у 2019 році, у загальній вартості майна, і відбулося відносне зростання оборотних активів з 14,06% у 2018 році до 120,31% у 2019 році, за рахунок збільшення дебіторської заборгованості на 16801 тис. грн. або на 3,03%, що свідчить про зменшення ризику компенсації авансованого капіталу.

У структурі сукупних активів підприємства найбільшу питому вагу займають необоротні активи (85,94% і 79,69% відповідно за 2018–2019 рр). Цю структуру активів можна охарактеризувати як «важку», що свідчить про значні накладні витрати і високу чутливість до зміни виручки.

Структура оборотних активів, в свою чергу, відображає, що підприємство з 2019 року позитивно здійснює господарську діяльність порівняно з 2018 роком. Про це свідчить те, що за 2018-2019 рр. оборотні активи збільшилися на 37257 тис. грн. або на 6,25%.

Запаси порівняно з 2018-2019 рр. зменшилися на 6125 тис. грн або на 2,21%, що свідчить про зменшення обороту підприємства. Але грошові кошти збільшилися на 12874 тис. грн. Це свідчить навпаки про підвищення обороту підприємства і позитивні тенденції у його роботі.

В той же час, збільшилася сума і частка дебіторської заборгованості у 2019 році в порівнянні з 2018 роком в абсолютному вимірюванні на 16801 тис. грн. (або на 3,03%). Це означає, що підприємство кредитувало своїх партнерів по бізнесу, які не вчасно розраховувалися за послуги, що надавалися підприємством.

На рисунку 2.1 можемо побачити, що в цілому майно підприємства порівнюючи 2018-2019 рр. збільшилося на 59790 тис. грн. Таке збільшення майна підприємства є позитивним в діяльності підприємства, та свідчить про підвищення господарського обороту.

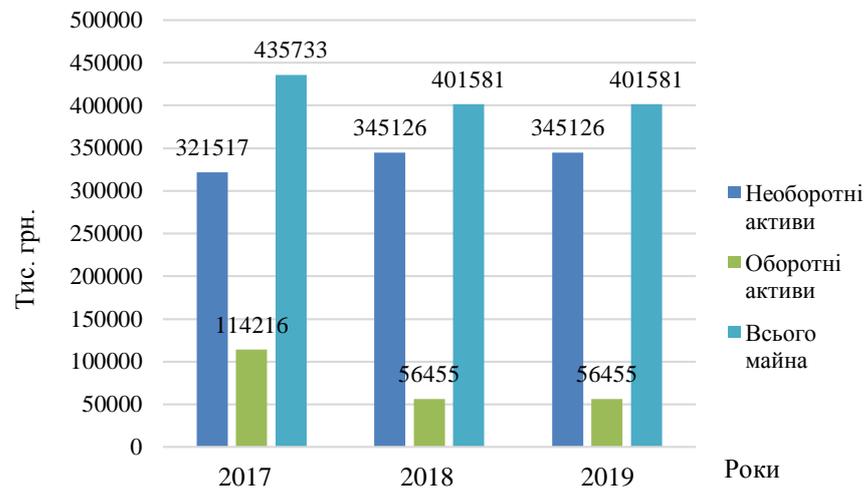

Рис. 2.1. Динаміка активу балансу ПАТ «Полтавагаз» за 2017-2019 рр.

Аналіз джерел формування пасивів дозволив зробити наступні висновки. Власний капітал підприємства у 2019 скоротився проти рівня 2018 року на 69757 тис. грн., це свідчить про зменшення рівня фінансової незалежності підприємства і скорочення його резервного позикового потенціалу, тобто здатності підприємства залучати позикові кошти на вигідніших умовах, що зумовлює детальніше вивчення питань управління, насамперед, власним капіталом.

У структурі сукупного капіталу у 2018-2019 рр., бачимо зменшення частки власного капіталу над позиковим, що призводить до залежності підприємства від зовнішніх позик. Причиною таких змін є збільшення довгострокових зобов'язань протягом 2018-2019 років. Ці зрушення вказують, що підприємство збільшило свої поточні зобов'язання за розрахунками, що в свою чергу свідчить про не вчасне виконання ними зобов'язань перед своїми постачальниками та кредиторами.

На рисунку 2.2 бачимо, що поточні зобов'язання, у 2019 році порівняно з 2018 роком збільшилися на 92019 тис. грн. (14,2%). Причинами таких змін було збільшення кредиторської заборгованості на 75292 тис. грн. (11,73%).

Ці відхилення можуть призводити до того, що підприємство починає більше залучати позикового капіталу для виробничого процесу, що є негативним, так як зменшується обіг оборотних активів. З іншого боку це призводить до зменшення зобов'язань підприємства перед кредиторами.

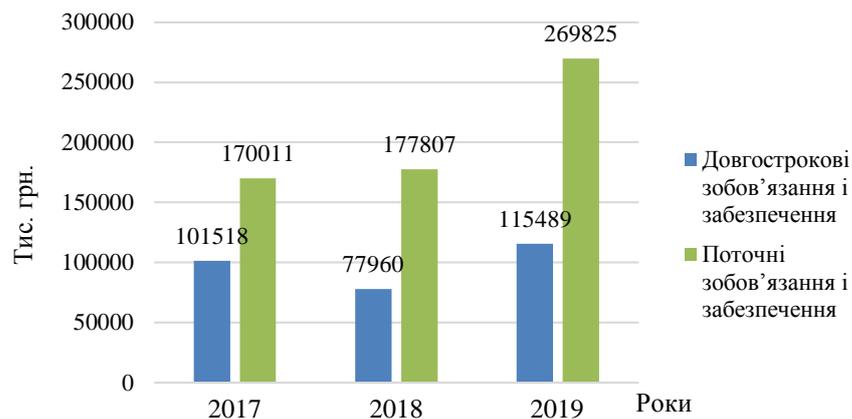

Рис. 2.2. Динаміка довгострокових та поточних зобов'язань ПАТ «Полтавагаз» за 2017-2019 рр.

Аналіз ефективності використання оборотних коштів ПАТ «Полтавагаз» розраховано в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Аналіз ефективності використання оборотних активів ПАТ «Полтавагаз»

№ з/п	Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Темп зростання	
					2018/2017	2019/2018
1	Коефіцієнт оборотності оборотних активів (поточних активів)	5,28	5,81	0,83	110,04	14,28
2	Коефіцієнт оборотності поточних зобов'язань	1,81	2,85	1,67	157,46	58,6
3	Коефіцієнт оборотності товарно-матеріальних запасів по виручці від реалізації	30,73	20,79	13,85	67,65	287,9
4	Коефіцієнт оборотності грошових засобів	9,87	13,10	22,15	132,72	290,15
5	Коефіцієнт відволікання оборотного капіталу в дебіторську заборгованість	0,25	0,34	0,28	136	82,35
6	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	18,53	10,47	9,95	56,50	95,03
7	Період погашення (інкасації) дебіторської заборгованості, днів	19	34	36	178,95	105,88
8	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	3,00	3,60	1,48	122	41,11
9	Рентабельність оборотних активів	0,77	0	0	—	—
10	Інтегральний показник ефективності оборотних активів	1,66	0		—	—

Згідно з розрахунками наведеними в таблиці 2.2 можемо зробити висновок, що значення коефіцієнта оборотності оборотних активів у 2019 році порівняно з 2018 роком зменшується майже на 2, отже, скорочується швидкість обороту оборотного капіталу.

Коефіцієнт оборотності товарно-матеріальних запасів зменшується з 20,79 у 2018 році до 13,85 у 2019 році, що говорить про зменшення швидкості обігу матеріалів.

Коефіцієнт відволікання оборотних активів у дебіторську заборгованість у 2019 р. зменшився порівняно з 2019 р., що є позитивним явищем, оскільки вказує на більш ефективне використання оборотних активів у господарській діяльності.

Негативно оцінюється і збільшення оборотності дебіторської заборгованості в днях з 34 днів у 2018 році до 36 днів у 2019 році. Тобто дебіторська заборгованість за 36 днів перетворюється в грошові кошти, а отже зменшується ліквідність оборотних коштів підприємства.

Що стосується коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості, можемо побачити зменшення з 3,60 у 2018 році до 1,48 у 2019 році, це свідчить про скорочення швидкості сплати заборгованості підприємства.

Ефективне управління власним капіталом неможливе без аналізу його формування та використання.

Власний капітал – це основа для початку та продовження ділової діяльності підприємства, один з найважливіших показників, що характеризують фінансовий стан підприємства. З цією метою вчені розробили узагальнену систему аналітичних показників [78].

Проведемо аналіз власного капіталу ПАТ «Полтавагаз», всі дані запишемо у таблицю 2.3.

Таблиця 2.3

Структура і динаміка власного капіталу ПАТ «Полтавагаз» за 2017-2019 рр.

Найменування статей	2017р.		2018р.		Відхилення 2018-2017 в			2018р.		2019р.		Відхилення 2019-2018 в		
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	Δ	%	темп зростання, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	Δ	%	темп зростання, %
Власний капітал	164204	100	145814	100	-18390	0	88,80	145814	100	76057	100	-69757	0	52,16
1. Зареєстрований (пайовий) капітал	435	0,26	435	0,30	0	0,04	100	435	0,30	435	0,57	0	0,27	100,00
2. Капітал у дооцінках	4356	2,65	5663	3,88	1307	1,23	130,00	5663	3,88	8123	10,68	2460	6,8	143,44
3. Додатковий капітал	131910	80,33	133426	91,50	1516	11,17	101,15	133426	91,50	137034	80,17	3608	-11,33	102,70
Всього інвестований капітал	136701	83,25	139524	95,69	2823	12,44	102,06	139524	95,69	145592	91,42	6068	-4,27	104,35
4. Резервний капітал	109	0,07	109	0,07	0	0	100	109	0,07	109	0,14	0	0,07	100,00
5. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	27394	16,68	6181	4,24	-21213	-12,44	22,56	6181	4,24	-69649	-91,57	-75830	-95,81	116,82
Всього накопичений капітал	27503	16,75	6290	4,31	-21213	-12,44	22,87	6290	4,31	-69540	-91,43	-75939	-95,74	105,56
Сукупний капітал	435733	100	401581	100	-34152	0	92,16	401581	100	461371	100	59790	0	114,89
Частка власного капіталу в сукупному капіталі	—	37,68	—	36,31	—	-1,37	—	—	36,31	—	16,48	—	-19,83	—

Головною причиною низького розміру власного капіталу у 2019 році є наявність непокритих збитків. Їх розмір на кінець 2019 року склав 69649 тис. грн. Це призвело до порушення основних принципів господарювання, в результаті чого підприємство не лише втратило можливість здійснювати самофінансування, але й виконувати умови самоокупності виробництва. Детальніше зміни власного капіталу можемо побачити на рисунку 2.3.

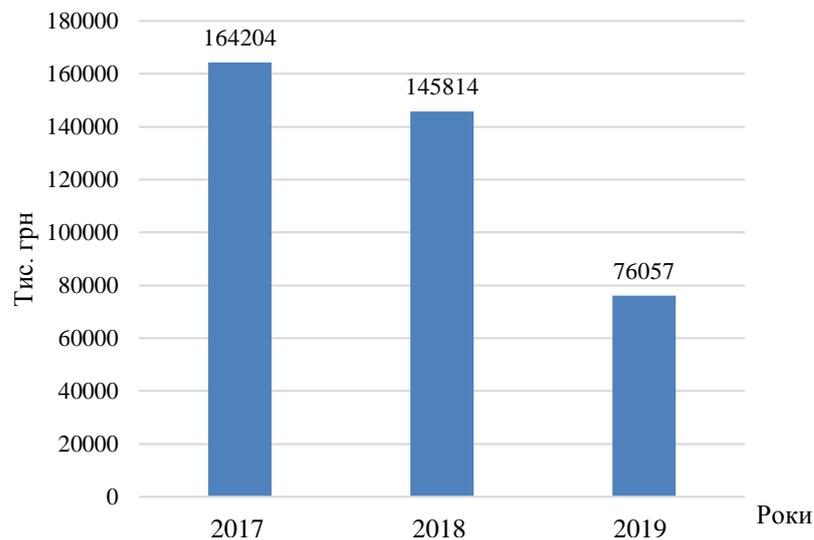

Рис. 2.3. Зміни власного капіталу ПАТ «Полтавагаз» за 2017-2019 рр.

Протягом досліджуваного періоду пайовий капітал не змінювався, що свідчить про те, що підприємство не здійснювало додаткової емісії та не викупувало власні акції.

Додатково вкладений капітал збільшився у 2019 році на 3608 тис. грн. порівняно з 2018 роком, це означає, що зі сторони власників відбулися додаткові вкладення.

В цілому накопичений капітал у 2019 році зменшився на 75939 тис. грн. або на 95,74% порівняно з 2018 роком, що свідчить про те, що підприємство не здатне нарощувати кошти, вкладені в активи.

В 2017-2019 рр. резервний капітал не змінювався, це свідчить про те, що протягом даного періоду товариство не робило відрахувань до нього.

Нерозподілений прибуток у 2019 році становить 69649 тис. грн., що на 75830 тис. грн. менше ніж у 2018 році. Це є негативним для підприємства і свідчить про неефективну господарську діяльність підприємства.

Частка власного капіталу в сукупному у 2017 році становила 37,68% а у 2019 році зменшилась до 16,48%.

Ефективна фінансова діяльність підприємства неможлива без постійного залучення позикового капіталу, його використання в обороті підприємства зумовлене, з одного боку, об'єктивною необхідністю, а саме: невідповідністю у часі між надходженнями коштів та витратами, сезонністю виробництва, впровадженням інвестиційних проектів, які потребують значних обсягів вкладень у певний період; з іншого боку, за допомогою позикового капіталу забезпечується розширення виробничо-господарської діяльності та оновлення технічної бази [79].

Хоча основою будь-якого бізнесу є власний капітал, у багатьох галузях промисловості обсяг позикових коштів значно перевищує суму власного капіталу.

Встановлення оптимального співвідношення між власним та позиковим капіталом, пошук недорогих джерел фінансування підприємства, своєчасне реагування на зміну факторів зовнішнього середовища є необхідною умовою ефективного функціонування підприємства, забезпечення стабільних фінансово-економічних показників його діяльності. Через це виникає необхідність у дослідженні ефективності використання позикового капіталу [79].

Розрахунки аналізу позикового капіталу ПАТ «Полтавагаз» наведено в таблиці 2.4. Проаналізувавши структуру і динаміку позикового капіталу за період 2017-2019рр., можна сказати, що у 2019 році відбувається значне збільшення зобов'язань на 129547 тис. грн. порівняно з 2018 роком. Поточні зобов'язання у 2019р. зросли на 92019 тис. грн. або на 0,51 % в порівнянні з 2018 роком, що є негативним для підприємства.

Таблиця 2.4

Аналіз і оцінка позикового капіталу ПАТ «Полтавагаз» за 2017-2019 рр.

Найменування статей	2017р		2018р.		Відхилення 2018-2017 в			2018р.		2019р.		Відхилення 2019-2018 в		
	сума, тис.грн	питома вага,%	сума, тис.грн	питома вага,%	Δ	%	темп зрос- тання,%	сума, тис.грн	питома вага,%	сума, тис.грн	питома вага,%	Δ	%	темп зрос- тання, %
Усього зобов'язань	271529	100	255767	100	-15762	0	94,19	255767	100	385314	100	129547	0	150,65
1.1. Цільове фінансування	16	0	16	0,01	0	0,01	100	16	0,01	0	0	-16	-0,01	0,00
1.2. Інші довгострокові зобов'язання та забезпечення	18977	6,99	16025	6,26	-2952	-0,73	84,44	16025	6,26	19804	5,14	3779	-1,12	123,58
2. Поточні зобов'язання	170011	62,61	177807	69,52	7796	6,91	104,58	177807	69,52	269825	70,03	92019	0,51	151,75
2.1. Заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	6239	2,30	3999	1,56	-2240	-0,74	64,09	3999	1,56	5518	1,43	1519	-0,13	137,98
2.2. Заборгованість за товари, роботи, послуги	47311	17,42	34175	13,36	-13136	-4,06	72,23	34175	13,36	173161	44,94	138986	31,58	506,69
2.3. Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками	95633	35,22	24589	7,61	-71044	-27,61	25,71	24589	7,61	21140	5,49	-3449	-2,12	85,97
2.4. Інші поточні зобов'язання та забезпечення	620	0,23	746	0,29	126	0,06	120,32	746	0,29	937	0,24	191	-0,05	125,60
Сукупний капітал	435733	100	401581	100	-34152	0	92,16	401581	100	461371	100	59790	0	114,89
Частка позикового капіталу в сукупному капіталі	—	61,31	—	44,28	—	-17,03	—	—	44,28	—	83,51	—	39,23	—

Збільшення відбулося за рахунок високих показників у 2019 році поточних зобов'язань за розрахунками, які можемо побачити на рис. 2.4. Також негативним для цього періоду є те, що темп зростання сукупного капіталу, становить 114,89 % і є меншим від темпу зростання позикового капіталу, що становить 150,65%. Це говорить про те, що капітал підприємства у більшій частці формується за рахунок позикового капіталу підприємства, а не за рахунок власного.

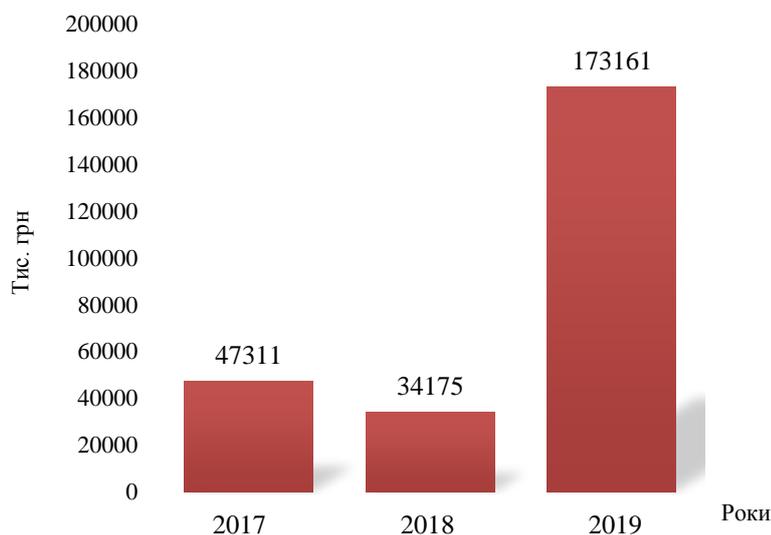

Рис. 2.4. Структура позикового капіталу ПАТ «Полтавагаз» за 2017-2019 рр.

Отже, охарактеризувавши організаційно-економічну структуру та проаналізувавши майновий стан досліджуваного підприємства можемо сказати, що головною метою роботи ПАТ «Полтавагаз» є забезпечення надійної та безпечної експлуатації газорозподільної системи, підвищення технічного рівня газового господарства, рівня газифікації Полтавської області.

Після складення агрегованого балансу можемо сказати, що з 2017 року відбулося скорочення майна. Таке зменшення є негативним в діяльності підприємства, що свідчить про скорочення господарського обороту.

Що стосується проведених розрахунків оцінки основних фондів, то в цілому, ПАТ «Полтавагаз» має задовільні показники оцінки основних фондів.

Але керівництву слід намагатися і досягати постійного росту рентабельності основних засобів.

Роблячи висновок щодо ефективності використання оборотних активів даного підприємства, можемо побачити, що за досліджуваний період коефіцієнт оборотності оборотних активів щорічно зростає, отже, підвищується швидкість обороту оборотного капіталу.

2.2. Аналіз фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємства

Умовою життєдіяльності та основою стабільного підприємства в умовах ринкової економіки є його стійкість, аналіз якої слід проводити систематично та глибоко. Фінансова стійкість підприємства є однією з найважливіших характеристик фінансової ситуації і пов'язана з її ступенем залежності від кредиторів та інвесторів.

Аналіз фінансової стійкості на основі ряду показників – це група відносних показників, які показують рівень фінансових ризиків для компаній та їх залежність від позикового капіталу.

Важливість оцінки фінансової стійкості підприємств набуває особливо вагомого значення саме в період всеохоплюючої збитковості реального сектора економіки. Про даний стан говорить масова збитковість діяльності підприємств та їх банкрутство [80].

Отже, проведемо розрахунки показників фінансової стійкості та відобразимо їх в таблиці 2.5. Відповідно до проведених розрахунків аналізу фінансової стійкості ПАТ «Полтавагаз», можна сказати, що підприємству потрібно негайно збільшувати власний капітал для забезпечення стабільного фінансового стану підприємства, та для його розвитку.

Коефіцієнт фінансової стійкості зменшується з 0,56 у 2018 році до 0,41 у 2019 році, що погіршує становище підприємства. Адже нормативне значення не менше 0,75. Що стосується коефіцієнта автономії, то бачимо, що значення на протязі аналізованого періоду відповідає нормативному значенню ($> 0,5$). Таке

значення цього показника означає, що всі зобов'язання підприємства можуть бути покриті власними активами та про підвищення гарантії погашення підприємством своїх зобов'язань.

Таблиця 2.5

Аналіз фінансової стійкості ПАТ «Полтавагаз»

№ з/п	Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Темп зростання	
					2018/ 2017	2019/ 2018
1	Наявність власних коштів підприємства в обороті	-157313	-199312	-291602	-92290	126,70
2	Коефіцієнт фінансової стійкості	0,61	0,56	0,41	-0,15	91,80
3	Коефіцієнт автономії	0,38	0,36	0,16	-0,2	94,74
4	Коефіцієнт фінансової залежності	0,62	2,75	6,06	+3,31	443,55
5	Коефіцієнт фінансового ризику	1,65	2,29	5,07	+2,78	138,79
6	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	1,44	2,58	0,81	-1,77	179,17
7	Коефіцієнт покриття запасів	-2,73	-4,46	-8,34	-3,88	163,37
8	Коефіцієнт загальної заборгованості	0,62	0,64	0,83	+0,19	103,22
9	Коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу	0,60	0,57	0,20	-0,37	95

У 2019 році коефіцієнт ризику досягає надто високого значення 5,07, що свідчить про значне посилення залежності підприємства від позикових коштів і, відповідно, зниження його фінансової стійкості.

Розглядаючи значення коефіцієнта маневреності власного капіталу, бачимо, що значення коефіцієнта у 2019 році становить 0,81, тобто 81% власного капіталу підприємства перебуває в мобільній формі.

Значення коефіцієнта покриття запасів на протязі 2018–2019 рр. є нижчим одиниці, що пов'язане з нехваткою власного капіталу, яке може призвести до швидкого банкрутства підприємства, якщо не вжити відповідних заходів для покращення ситуації.

Коефіцієнт загальної заборгованості у 2018-2019 рр. становить більше 0,5, а саме у 2018 році – 0,64 та у 2019 році – 0,83, що свідчить про те, що велика частина активів підприємства фінансується за рахунок позикових коштів, і в зв'язку з цим виникає ризик пов'язаний з роботою підприємства.

Коефіцієнт співвідношення власного і залученого капіталу зменшуються з кожним роком протягом аналізованого періоду, що свідчить про зниження залежності підприємства від зовнішніх інвесторів і кредиторів.

Динаміка змін найважливіших показників зображена на рисунку 2.5.

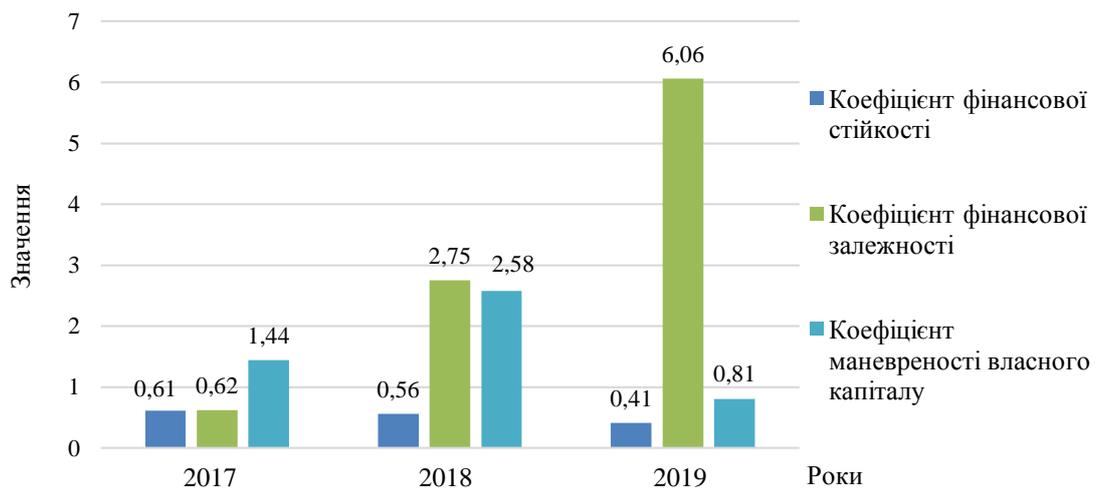

Рис. 2.5. Динаміка показників фінансової стійкості ПАТ «Полтавагаз» за 2017-2019 рр.

Після проведених розрахунків доцільно проаналізувати показник, що характеризує вид джерел фінансування матеріальних оборотних коштів (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Класифікація типу фінансового стану підприємства

Показник	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Загальна величина запасів	20447	27228	21103
Наявність власних коштів	-157313	-199321	-291602
Наявність загальних коштів	-55795	-121352	-176113
$\Phi_{\text{в}} = \text{В} - \text{Зп}$	-177760	-226549	-270499
$\Phi_{\text{вд}} = \text{ВД} - \text{Зп}$	-76242	-148580	-197216
$\Phi_{\text{зк}} = \text{ЗК} - \text{Зп}$	-76242	-148580	-197216

За результатами розрахунків визначаємо тип фінансової стійкості ПАТ «Полтавагаз» за допомогою зведеної таблиці показників за типами фінансової стійкості (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Зведена таблиця показників за типами фінансової стійкості

Показник	Тип фінансової стійкості			
	Абсолютна стійкість	Нормальна стійкість	Нестійке становище	Кризове становище
$\Phi^B = B - Зп$	$\Phi^B > 0$	$\Phi^B < 0$	$\Phi^B < 0$	$\Phi^B < 0$
$\Phi^{ВД} = ВД - Зп$	$\Phi^{ВД} > 0$	$\Phi^{ВД} > 0$	$\Phi^{ВД} < 0$	$\Phi^{ВД} < 0$
$\Phi^{ЗК} = ЗК - Зп$	$\Phi^{ЗК} > 0$	$\Phi^{ЗК} > 0$	$\Phi^{ЗК} > 0$	$\Phi^{ЗК} < 0$

Тривимірний показник ($S - 0,0,0$) ПАТ «Полтавагаз» протягом 2017-2019 рр. свідчить про кризовий фінансовий стан підприємства. Тобто підприємство перебуває на межі банкрутства, оскільки грошові кошти, короткострокові цінні папери та дебіторська заборгованість не покривають навіть кредиторської заборгованості та прострочених позик.

Власного капіталу, довгострокових і короткострокових кредитів і позик не вистачає для фінансування запасів, тобто їх поповнення йде за рахунок коштів, що утворюються в результаті уповільнення погашення кредиторської заборгованості. При неодноразовому повторенні такого положення підприємству загрожує оголошення банкрутства.

Отже, проведений аналіз свідчить, що підприємство є фінансово нестійким, неплатоспроможним та збитковим. Підприємство залежне у своїй діяльності від зовнішніх джерел фінансування. Тому, існує ймовірність, що надалі підприємству буде все складніше отримати кредити.

Об'єктивними умовами забезпечення стабільної діяльності та фінансової стійкості підприємств є їх ліквідність і платоспроможність, що визначає реальні

фінансові можливості підприємств, здатність фінансувати свою діяльність, своєчасно та в повному обсязі виконувати зобов'язання. Як свідчить практика, саме від ліквідності та платоспроможності залежить саме існування підприємств, адже підприємства припиняють свою діяльність здебільшого внаслідок нестачі грошових коштів, а не через недостатню рентабельність.

Ліквідність і платоспроможність підприємств є об'єктивними складними та багатограними економічними явищами. Вони підвласні дії багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів, мають високу чутливість до різноманітних впливів і змін, що породжує високий рівень їх залежності від внутрішнього та зовнішнього середовища (будь-які негативні зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємств, в першу чергу, призводять до змін у їх ліквідності і платоспроможності, які неминуче відображаються на інших аспектах діяльності), непередбачуваності та випадковості. Все це надзвичайно ускладнює процес управління ними та пред'являє надзвичайно високі вимоги до його інформаційно-аналітичного забезпечення [81, с 19].

Аналіз ліквідності балансу полягає у порівнянні статей активу, що згруповані за ознакою ліквідності та розміщені в порядку спадання ліквідності, зі статтями пасиву, що згруповані за ознакою термінів погашення і розміщені в порядку збільшення строковості зобов'язань. Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо виконуються умови [81, с. 19-20]:

$$\left\{ \begin{array}{l} A1 \geq P1 \\ A2 \geq P2 \\ A3 \geq P3 \\ A4 \leq P4 \end{array} \right\}$$

Порівняння активів (А3), що повільно реалізуються з довгостроковими пасивами (П3) відображає перспективну ліквідність – прогноз платоспроможності на основі порівняння майбутніх надходжень і платежів, яку ми відобразимо у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Баланс ліквідності ПАТ «Полтавагаз»

Актив	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Пасив	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Надлишок +,-		
								2017 рік	2018 рік	2019 рік
Група А1 Найбільш ліквідні активи	64165	11470	24344	Група П1 Найбільш строкові зобов'язання	163772	173808	174098	+99607	+162338	+149754
Група А2 Швидко реалізовані активи	28338	17757	35786	Група П2 Короткострокові пасиви	6239	3999	5518	-22099	-17757	-30268
Група А3 Повільно реалізовані активи	24502	27228	35890	Група П3 Довгострокові пасиви	101518	77960	19804	+77016	+50732	-16086
Група А4 Важко реалізовані активи	318728	345126	367659	Група П4 Постійні пасиви	164204	145814	253292	-154524	-199312	-114367
Баланс гр.1+2+3+4	435733	401581	461371	Баланс гр.1+2+3+4	435733	401581	461371	0	0	0

Для визначення ліквідності балансу зробимо порівняльну перевірку підсумків наведених груп по активам і пасивам, які відобразимо в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Перевірка ліквідності балансу ПАТ «Полтавагаз»

Перевірка абсолютної ліквідності підприємства	Рік		
	2017	2018	2019
$A_1 \geq P_1$	$64165 \leq 163772$	$11470 \leq 173808$	$24344 \leq 174098$
$A_2 \geq P_2$	$28338 \geq 6239$	$17757 \geq 3999$	$35786 \geq 5518$
$A_3 \geq P_3$	$24502 \leq 101518$	$27228 \leq 77960$	$35890 \geq 19804$
$A_4 \leq P_4$	$318728 \geq 164204$	$345126 \geq 145814$	$367659 \geq 253292$

За даними таблиці 2.10 можна побачити, що у 2017-2019 рр. рівність $A_1 \geq P_1$ не виконується, що свідчить про те, що підприємство мало не достатню кількість найбільш ліквідних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань, тобто ліквідність балансу не була абсолютною.

Що стосується рівності $A2 \geq П2$, то вона виконується на протязі досліджуваного періоду, що свідчить про те, що швидкорелізовані активи перевищували короткострокові зобов'язання. Це означає, що підприємство в змозі розрахуватися з кредиторами після отримання грошових коштів від надання своїх послуг.

Рівність $A3 \geq П3$ виконується тільки у 2019 році. Тобто підприємство в даному році покриває свої довгострокові зобов'язання, позитивно впливає на платоспроможність підприємства.

Остання рівність $A4 \leq П4$ також не виконується протягом аналізованого періоду, це свідчить про те, що підприємство не дотримувалося мінімальних умов фінансової стійкості – наявності власних оборотних коштів.

Отже, можна зробити висновок, що протягом 2017-2019 рр. баланс підприємства не є абсолютно ліквідним, тобто ПАТ «Полтавагаз» не в змозі розрахуватися за своїми терміновими зобов'язаннями грошовими коштами. На підприємстві недостатньо коштів для задоволення негайних вимог кредиторів, поточних розрахунків, розширення діяльності тощо. Дана тенденція спостерігається на протязі всього аналізованого періоду.

Розрахунки показників за 2017-2019 рр. наведені у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Аналіз показників ліквідності ПАТ «Полтавагаз»

№ з/п	Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Темп зростання	
					2018/2017	2019/2018
1	Власний оборотний капітал	-55795	-121352	-291602	217,50	240,29
2	Загальний коефіцієнт ліквідності (покриття)	0,69	0,32	0,24	46,38	75
3	Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,5	0,16	0,19	29,63	118,75
4	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,38	0,06	0,06	15,79	100
5	Коефіцієнт ліквідності товарно-матеріальних матеріальних цінностей	0,14	0,15	0,17	107,14	113,33
6	Коефіцієнт ліквідності дебіторської заборгованості	0,17	0,10	0,16	58,82	160

Наглядну динаміку змін показників ліквідності можемо побачити на рисунку 2.6.

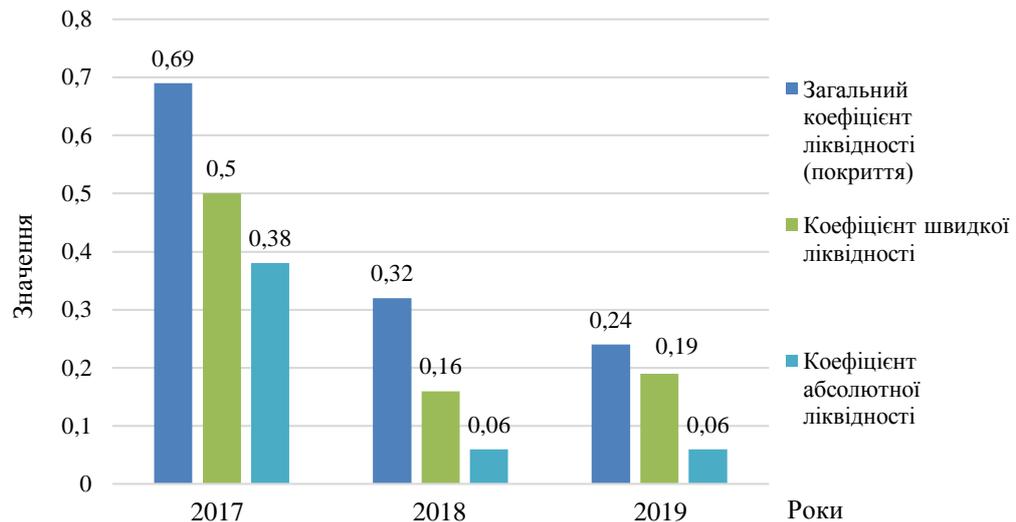

Рис. 2.6. Динаміка зміни показників ліквідності ПАТ «Полтавагаз» за 2017-2019 рр.

Зробивши розрахунки коефіцієнтів ліквідності, можемо зробити висновок, що від’ємне значення власного оборотного капіталу свідчить про те, на підприємстві недостатньо коштів для забезпечення безперебійної діяльності за рахунок постійних фінансових ресурсів. Це створює ризик втрати ліквідності і стійкості.

Коефіцієнт покриття у 2018-2019 році був нижчий нормативного значення – це свідчить про те, що поточні пасиви підприємства не покривались його поточними активами, тобто у випадку необхідності ПАТ «Полтавагаз» не могло розрахуватися за своїми зобов’язаннями після реалізації своїх оборотних активів.

Значення коефіцієнта швидкої ліквідності в 2018 році склало 0,16 та у 2019 році – 0,19. Показник швидкої ліквідності відповідає нормативу, що вказує на те, що в компанії досить ліквідних оборотних коштів для своєчасного розрахунку за зобов’язаннями.

Коефіцієнт ліквідності дебіторської заборгованості протягом 2018-2019 рр. знаходиться значно нижче нормативного значення, а саме, у 2018 році – 0,10, а у 2019 році – 0,16. Тобто підприємство майже не має змоги своєчасно погасити свої

платіжні зобов'язання за рахунок активів у зв'язку з недостатком власних коштів фінансування діяльності підприємства і значним збільшенням зобов'язань.

Отже, з розрахунків видно, що підприємство не спроможне погасити свої поточні зобов'язання, тобто його можна охарактеризувати, як неліквідне

Оцінку поточної платоспроможності підприємства відобразимо у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Оцінка поточної платоспроможності ПАТ «Полтавагаз»

№ з/п	Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Темп зростання	
					2018/2017	2019/2018
1	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами	-0,49	-2,15	-3,11	438,77	144,65
2	Коефіцієнт загальної платоспроможності	1,60	1,57	1,20	98,12	76,43
3	Коефіцієнт фінансового лівериджу	0,62	0,53	1,52	85,48	286,79
4	Коефіцієнт відновлення (втрати) платоспроможності	0,16	0,17	0,15	106,25	88,23
5	Частка кредиторської заборгованості у власному капіталі й дебіторській заборгованості	0,42	0,31	0,67	73,81	216,13
6	Коефіцієнт співвідношення чистих оборотних активів із чистими активами	-0,96	-1,37	-1,03	142,71	75,18

Згідно з розрахунками, ми можемо зробити висновок щодо платоспроможності підприємства. Так, значення коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами має від'ємне значення, а отже, нижче нормативного. Це свідчить про значну фінансову залежність підприємства від зовнішніх кредиторів.

Коефіцієнт загальної платоспроможності підприємства на протязі аналізованого періоду відповідає нормативному значенню ≤ 2 , а саме, у 2018 році – 1,57 та у 2019 році – 1,20. Отже, підприємство здатне покрити всі свої зобов'язання (короткострокові і довгострокові) наявними активами.

Значення коефіцієнту фінансового лівериджу у 2019 році не знаходиться в межах нормативного значення <1 , що означає, що дане підприємство не має можливість погасити довготермінові позики та здатне функціонувати тривалий час. Детальніше зміни зображено на рисунку 2.7.

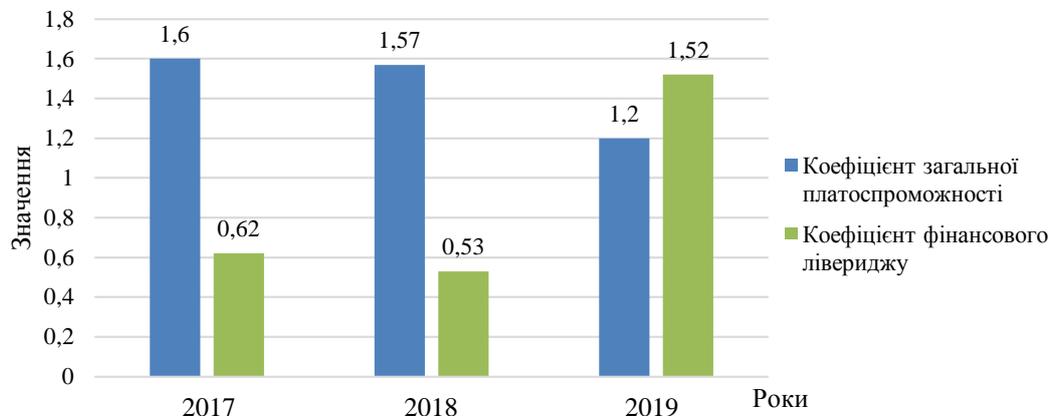

Рис. 2.7. Динаміка змін найважливіших показників платоспроможності ПАТ «Полтавагаз» за 2017-2019 рр.

Отже, підприємство не в змозі тривалий час виконувати свої платіжні зобов'язання і тому його можна охарактеризувати, як неплатоспроможне. Для виживання і збереження довгостроковій перспективі підприємства повинні постійно дбати, як про продажі та прибуток, так і про фінансову стійкість та платоспроможність.

2.3. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства за різними моделями

Фінансовий стан більшості підприємств України характеризується як нестійкий, тому проблема банкрутства є актуальною. Поняття банкрутства містить кілька аспектів: неспроможність задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг та неможливість підприємств забезпечити обов'язкові платежі в бюджет та позабюджетні фонди. Діагностика банкрутства являє

собою процес дослідницьких процедур та допомагає виявити реальний фінансовий стан підприємства. Завдяки проведенню діагностики на підприємствах можна отримати об'єктивну та точну інформацію стосовно фінансового стану підприємства з першоджерел [82, с. 24-26].

Основна мета діагностики банкрутства – раннє виявлення симптомів кризового розвитку підприємства та попередня оцінка ступеня її кризового стану. Комплексний фінансовий аналіз орієнтований на виявлення та аналіз бізнес-проблем, оцінку поточної та майбутньої ситуації, резервів потенціалу для сталого розвитку.

Показниками та факторами доброго фінансового стану підприємства можуть бути: стійка платоспроможність, ефективне використання капіталу, своєчасна організація розрахунків, наявність стабільних фінансових ресурсів.

Комплексна оцінка = комплексна оцінка I групи (значимість групи × значення інтегрованої оцінки групи) + комплексна оцінка II групи (значимість групи × значення інтегрованої оцінки групи) + комплексна оцінка III групи (значимість групи × значення інтегрованої оцінки групи)

Проведені розрахунки комплексної оцінки фінансового стану ПАТ «Полтавагаз» представлено у табл. 2.12, 2.13, 2.14. Комплексна оцінка у 2017-2019 році була нижчою за норму, що є негативним для підприємства.

Аналізуючи вплив групи показників платоспроможності, відмітимо, що величина комплексної оцінки цієї групи є найменшою в абсолютному вираженні. Збиток за результатами 2018 та 2019 року призвів до поганих показників платоспроможності і, навіть, до від'ємної суми комплексної оцінки групи у 2017 році – 0,167, у 2018 році – -0,828 та у 2019 році – 2,196.

Говорячи про другу групу показників, зауважимо величина комплексної оцінки фінансової стійкості була найвищою в аналізованих періодах і складала від 1,545 до 0,397, тобто роль 2-ї групи оцінки у загальній зміні комплексної оцінки фінансового стану ПАТ «Полтавагаз» є максимальною.

Таблиця 2.12

Результати комплексної оцінки фінансового стану ПАТ «Полтавагаз»
за 2017 рік

Групи оцінки	Значимість групи	Показники	Фактичне значення показника	Порогове значення показника	Відхилення від порогового значення	Відношення фактичних і порогових значень	Вагомість показників у групі	Інтегрована оцінка коефіцієнта в групі	Інтегрована оцінка групи	Комплексна оцінка групи
-	-	-	-	-	ст.5 – ст.4	ст.4/ ст.5	-	ст.7× ст.8	Σст.9 за групами оцінки	ст.2× ст.10
I група – «Платоспроможність»	0,4	Коеф. критичної ліквідності	0,09	1	0,91	0,09	0,32	0,029	-0,417	-0,167
		Коеф. покриття	0,83	2,5	1,67	0,332	0,22	0,073		
		Коеф. забезпеченості оборотних активів власними оборотними засобами	-0,33	0,1	0,43	-3,3	0,18	-0,594		
		Коеф. співвідношення дебіторської заборгованості у власному капіталі й кредиторській заборгованості	0,45	1	0,55	0,45	0,24	0,108		
		Коеф. співвідношення чистих оборотних активів з чистими активами	-0,25	0,3	0,55	-0,83	0,04	-0,033		
II – група «Фінансова стійкість»	0,3	Коеф. автономії	0,09	0,5	0,41	0,18	0,19	0,034	1,323	0,397
		Коеф. фінансової стійкості	0,20	0,7	0,5	0,28	0,08	0,022		
		Коеф. фінансової залежності	0,91	0,5	-0,41	1,82	0,08	0,146		
		Коеф. інвестування	0,28	1	0,72	0,28	0,26	0,070		
		Коеф. маневреності власного капіталу	0,13	1	0,87	0,13	0,15	0,019		
		Коеф. співвідношення мобільних і іммобілізованих засобів	2,15	0,5	-1,65	4,3	0,24	1,032		
III – група «Ефективність фінансово-економічної діяльності»	0,3	Коеф. трансформації	2,02	1,5	-0,52	1,35	0,24	0,324	0,184	0,055
		Рентабельність власного капіталу	-0,10	0,2	0,3	-0,5	0,28	-0,14		
		Рентабельність продажів	0	0,2	0,2	0	0,24	0		
		Рентабельність чистих активів	0	0,1	0,1	0	0,24	0		
	Σ=1	Комплексна оцінка 0,28								

Таблиця 2.13

Результати комплексної оцінки фінансового стану ПАТ «Полтавагаз»
за 2018 рік

Групи оцінки	Значимість групи	Показники	Фактичне значення показника	Порогове значення показника	Відхилення від порогового значення	Відношення фактичних і порогових значень	Вагомість показників у групі	Інтегрована оцінка коефіцієнта в групі	Інтегрована оцінка групи	Комплексна оцінка групи
-	-	-	-	-	ст.5 – ст.4	ст.4/ ст.5	-	ст.7× ст.8	Σст.9 за групами оцінки	ст.2× ст.10
I група – «Платоспроможність»	0,4	Коеф. критичної ліквідності	0,39	1	0,61	0,39	0,32	0,125	-2,069	-0,828
		Коеф. покриття	0,69	2,5	1,81	0,276	0,22	0,061		
		Коеф. забезпеченості оборотних активів власними оборотними засобами	-1,38	0,1	1,48	-13,8	0,18	-2,484		
		Коеф. співвідношення дебіторської заборгованості у власному капіталі й кредиторській заборгованості	0,42	1	0,58	0,42	0,24	0,101		
		Коеф. співвідношення чистих оборотних активів з чистими активами	-0,96	0,3	1,26	-3,2	0,04	-0,128		
II – група «Фінансова стійкість»	0,3	Коеф. автономії	0,38	0,5	0,12	0,76	0,19	0,144	0,83	0,249
		Коеф. фінансової стійкості	0,61	0,7	0,09	0,87	0,08	0,070		
		Коеф. фінансової залежності	0,62	0,5	-0,12	1,24	0,08	0,099		
		Коеф. інвестування	0,51	1	0,49	0,51	0,26	0,133		
		Коеф. маневреності власного капіталу	1,44	1	-0,44	1,44	0,15	0,216		
		Коеф. співвідношення мобільних і іммобілізованих засобів	0,35	0,5	0,15	0,7	0,24	0,168		
III – група «Ефективність фінансово-економічної діяльності»	0,3	Коеф. трансформації	1,37	1,5	0,13	0,91	0,24	0,218	2,747	0,824
		Рентабельність власного капіталу	0,57	0,2	-0,37	2,85	0,28	0,798		
		Рентабельність продажів	0,12	0,2	0,08	0,6	0,24	0,144		
		Рентабельність чистих активів	0,66	0,1	-0,56	6,6	0,24	1,587		
	Σ=1	Комплексна оцінка 0,24								

Таблиця 2.14

Результати комплексної оцінки фінансового стану ПАТ «Полтавагаз»
за 2019 рік

Групи оцінки	Значимість групи	Показники	Фактичне значення показника	Порогове значення показника	Відхилення від порогового значення	Відношення фактичних і порогових значень	Вагомість показників у групі	Інтегрована оцінка коефіцієнта в групі	Інтегрована оцінка групи	Комплексна оцінка групи
-	-	-	-	-	ст.5 – ст.4	ст.4/ ст.5	-	ст.7× ст.8	Σст.9 за групами оцінки	ст.2× ст.10
I група – «Платоспроможність»	0,4	Коеф.критичної ліквідності	0,19	1	0,81	0,19	0,32	0,061	-5,49	-2,196
		Коеф. покриття	0,24	2,5	2,26	0,096	0,22	0,021		
		Коеф. забезпеченості оборотних активів власними оборотними засобами	-3,11	0,1	-3,21	-31,1	0,18	-5,6		
		Коеф.співвідношення дебіторської заборгованості у власному капіталі й кредиторській заборгованості	0,67	1	0,33	0,67	0,24	0,161		
		Коеф.співвідношення чистих оборотних активів з чистими активами	-1,03	0,3	-1,33	-3,43	0,04	-0,137		
II – група «Фінансова стійкість»	0,3	Коеф. автономії	0,16	0,5	0,34	0,32	0,19	0,061	1,245	1,545
		Коеф. фінансової стійкості	0,41	0,7	0,29	0,58	0,08	0,046		
		Коеф. фінансової залежності	6,06	0,5	-5,56	12,12	0,08	0,961		
		Коеф. інвестування	0,21	1	0,79	0,21	0,26	0,055		
		Коеф. маневреності власного капіталу	0,81	1	0,19	0,81	0,15	0,121		
		Коеф. співвідношення мобільних і іммобілізованих засобів	0,20	0,5	0,3	0,4	0,24	0,001		
III – група «Ефективність фінансово-економічної діяльності»	0,3	Коеф. трансформації	1,02	1,5	0,48	0,68	0,24	0,163	1,193	0,358
		Рентабельність власного капіталу	0,41	0,2	-0,21	2,05	0,28	0,574		
		Рентабельність продажів	0,14	0,2	0,06	0,7	0,24	0,168		
		Рентабельність чистих активів	0,12	0,1	-0,02	1,2	0,24	0,288		
	Σ=1	Комплексна оцінка 0,28								

Що стосується комплексної оцінки III-ї групи, якщо у 2019 році вона складала 0,824, то у 2019 році – 0,358, тобто відбулося зменшення, що суттєво вплинуло на загальну комплексну оцінку.

Отже, за результатами комплексної оцінки ПАТ «Полтавагаз», можемо сказати, що підприємство виконує свою діяльність неефективно. У зв'язку із цим підприємству загрожує банкрутство, якщо не змінити дану ситуацію.

Як було визначено, що ПАТ «Полтавагаз» має кризове або наближене до кризового фінансове становище в 2017-2019 роках, то необхідно розглянути показники прогнозування банкрутства зробити відповідні висновки.

Згідно з деяких формул, які розглянуті у пункті 2.1. зробимо прогнозування банкрутства аналізованого підприємства.

1. Модель Е. Альтмана:

$$Z(2017 \text{ рік}) = 1,2 \times (-0,13) + 1,4 \times 0,06 + 3,3 \times 0,19 + 0,6 \times 0,27 + 1,0 \times 1,30 = 0,847$$

$$Z(2018 \text{ рік}) = 1,2 \times (-0,30) + 1,4 \times 0,01 + 3,3 \times 0,20 + 0,6 \times 0,57 + 1,0 \times 1,41 = 0,178$$

$$Z(2019 \text{ рік}) = 1,2 \times 0,20 + 1,4 \times (-0,15) + 3,3 \times 0,07 + 0,6 \times 0,20 + 1,0 \times 1,13 = 1,71$$

2. Модель Спрінгейта:

$$Z(2017 \text{ рік}) = 1,03 \times (-0,13) + 3,07 \times 0,19 + 0,66 \times 0,48 + 0,4 \times 1,30 = 1,286$$

$$Z(2018 \text{ рік}) = 1,03 \times (-0,30) + 3,07 \times 0,02 + 0,66 \times (-0,03) + 0,4 \times 1,16 = 0,197$$

$$Z(2019 \text{ рік}) = 1,03 \times 0,20 + 3,07 \times 0,07 + 0,66 \times (-0,05) + 0,4 \times 1,13 = 0,839$$

3. Метод рейтингової оцінки фінансового стану підприємства, Р.С. Сайфулін та Г.Г. Кадиков запропонували використовувати для експрес- оцінки фінансового стану підприємства рейтингове число:

$$R(2017 \text{ рік}) = 2 \times (-1,38) + 0,1 \times 0,69 + 0,08 \times 1,30 + 0,45 \times 1,73 + 0,57 = -1,2385$$

$$R(2018 \text{ рік}) = 2 \times (-1,53) + 0,1 \times 0,32 + 0,08 \times 1,25 + 0,45 \times 1,78 + 0,33 = -1,797$$

$$R(2019 \text{ рік}) = 2 \times 0,20 + 0,1 \times 0,35 + 0,08 \times 1,23 + 0,45 \times 1,56 + 0,24 = 1,47$$

4. Модель Романа Ліса для оцінки фінансового стану підприємства з точки зору ймовірності його банкрутства виглядає наступним чином:

$$I_{\beta}(2017 \text{ рік}) = 0,063 \times 0,26 + 0,092 \times 0,34 + 0,057 \times 0,06 + 0,001 \times 0,21 = 0,052$$

$$I_{6(2018 \text{ рік})} = 0,063 \times 0,14 + 0,092 \times 0 + 0,057 \times 0,01 + 0,001 \times 0,57 = 0,010$$

$$I_{6(2019 \text{ рік})} = 0,063 \times 0,12 + 0,092 \times 0 + 0,057 \times (-0,15) + 0,001 \times 0,20 = -0,007$$

5. Прогнозна модель Таффлера:

$$I_{6(2017 \text{ рік})} = 0,063 \times 0,26 + 0,092 \times 0,34 + 0,057 \times 0,06 + 0,001 \times 0,21 = 0,052$$

$$P_{6(2018)} = 0,53 \times (-0,03) + 0,13 \times 0,22 + 0,18 \times 0,44 + 0,16 \times 1,12 = 0,3$$

$$P_{6(2019)} = 0,53 \times (-0,27) + 0,13 \times 0,33 + 0,18 \times 0,58 + 0,16 \times 1,13 = 0,1$$

6. Модель Бівера:

$$K_{6(2017)} = \frac{70685 + 23931}{271529} = 0,35$$

$$K_{6(2018)} = \frac{-7151 + 27337}{323621} = 0,06$$

$$K_{6(2019)} = \frac{-75825 + 24819}{385314} = -0,13$$

Таблиця 2.15

Розрахункові дані для оцінювання ймовірності банкрутства підприємства

Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Рентабельність активів	$\frac{70685}{435733} = 16,22$	$\frac{-7151}{401581} = -1,78$	$\frac{-75825}{461371} = -16,43$
Коефіцієнт фінансового левериджу	$\frac{271529}{435733} = 0,62$	$\frac{323621}{401581} = 0,80$	$\frac{385314}{461371} = 0,83$
Коефіцієнт маневрування	$\frac{-55795}{435733} = -0,13$	$\frac{-121352}{401581} = -0,30$	$\frac{-176113}{461371} = -0,38$
Коефіцієнт покриття	$\frac{114216}{170011} = 0,67$	$\frac{56455}{177807} = 0,32$	$\frac{93712}{269825} = 0,35$

7. R-модель:

$$R_{2017} = 8,38 \times (-0,13) + 0,43 + 0,054 \times 1,30 + 0,063 \times 0,70 = -0,15$$

$$R_{2018} = 8,38 \times (-0,30) + (-0,05) + 0,054 \times 1,23 + 0,063 \times (-0,12) = -1,99$$

$$R_{2019} = 8,38 \times (-0,38) + (-0,99) + 0,054 \times 1,13 + 0,063 \times (-0,87) = -4,35$$

8. Модель О.О. Терещенка:

$$T_{2017} = 0,261 \times 0,67 + 1,272 \times 0,38 + 0,13 \times 1,30 + 0,486 \times 0,16 + 0,639 \times 0,50 + 0,221 \times 0,32 - 1,433 = -0,14$$

$$T_{2018} = 0,261 \times 0,32 + 1,272 \times 0,36 + 0,13 \times 1,23 + 0,486 \times 0,04 + 0,639 \times (-0,01) + 0,221 \times 0,21 - 1,433 = -0,67$$

$$T_{2019} = 0,261 \times 0,35 + 1,272 \times 0,16 + 0,13 \times 1,13 + 0,486 \times (-0,08) + 0,639 \times (-0,1) + 0,221 \times 0,19 - 1,433 = -1,05$$

9. Модель А.В. Матвійчука:

$$M_{2017} = 0,033 \times 0,35 + 0,268 \times 3,34 + 0,045 \times 3,45 - 0,018 \times 0,77 - 0,004 \times (-0,49) - 0,015 \times 0,62 + 0,702 \times 0,60 = 1,461$$

$$M_{2018} = 0,033 \times 0,16 + 0,268 \times 2,79 + 0,045 \times 3,40 - 0,018 \times 0,81 - 0,004 \times (-2,15) - 0,015 \times 0,64 + 0,702 \times 0,57 = 1,290$$

$$M_{2019} = 0,033 \times 0,25 + 0,268 \times 1,94 + 0,045 \times 6,88 - 0,018 \times 0,88 - 0,004 \times (-1,88) - 0,015 \times 0,83 + 0,702 \times 0,20 = 0,957$$

Проведемо узагальнюючу оцінку ймовірності банкрутства підприємства згідно результатів розрахунків за обраними моделями та запишемо результати у таблицю 2.16.

Результати побудови багатofакторних моделей дозволяють зробити наступні висновки: проведені розрахунки для ПАТ «Полтавагаз» відповідно до моделі Альтмана показали, що у підприємства за 2017-2019 роки дуже висока ймовірність банкрутства, оскільки значення показника знаходиться до 1,80.

Розраховані згідно з моделлю Спрінгейта інтегральні показники у 2018 та 2019 рр. менші критичного рівня 0,862. Звідси витікає, що ПАТ «Полтавагаз» з достовірністю 95% може бути віднесене до категорії потенційних банкрутів. Кризова ситуація склалася в результаті отримання підприємством за останні 3 роки збитків; значного зниження робочого капіталу.

За моделлю Романа Ліса можна зробити висновок, що ПАТ «Полтавагаз» на протязі 2015-2017 рр. є платоспроможним, оскільки інтегральний показник є

більшим граничного значення 0,037, але у 2018 та 2019 роках відбулося зменшення даного показника до $-0,007$, що свідчить про неплатоспроможність підприємства та велику загрозу банкрутства.

Таблиця 2.16

Узагальнююча оцінка ймовірності банкрутства ПАТ «Полтавагаз»

Показник	Значення показника за роками		
	2017	2018	2019
Оцінка ймовірності банкрутства за моделлю Альтмана	ймовірність банкрутства дуже висока	ймовірність банкрутства дуже висока	ймовірність банкрутства дуже висока
Оцінка ймовірності банкрутства за моделлю Спрінгейта	функціонує нормально	потенційний банкрут	потенційний банкрут
Оцінка ймовірності банкрутства за моделлю Ліса	платоспроможне	неплатоспроможне	неплатоспроможне
Оцінка ймовірності банкрутства за моделлю Сайфуліна та Кадикова	висока вірогідність банкрутства	висока вірогідність банкрутства	низька вірогідність банкрутства
Оцінка ймовірності банкрутства за моделлю Таффлера	має непогані довгострокові перспективи	банкрутство більш ніж імовірне	банкрутство більш ніж імовірне
Модель Бівера	добрий стан	за 5 років до банкрутства	за 1 рік до банкрутства
R-модель	максимальна	максимальна	максимальна
Модель О.О. Терещенка	фінансова криза	фінансова криза	фінансова криза
Модель А.В. Матвійчука	задовільний стан	задовільний стан	загроза фінансової кризи

Модель Таффлера показала, що досліджуване підприємство у 2017 рр. мало хороші довгострокові перспективи, але з 2018 року величина Z-рахунку значно зменшилась та дорівнювала, що означає можливу ймовірність банкрутства.

За моделлю О. Терещенка протягом періоду, що аналізується, підприємство не досягало безпечного значення інтегрального показника – показник перебуває у зоні додаткового аналізу. Особливо близько до зони фінансової кризи показник наближався у 2019 році.

Результати моделі А. Матвійчука засвідчують про існування загрози фінансової кризи підприємства у 2019 р. У моделі інтегрального показника найбільшу вагу мають коефіцієнти X_2 та X_7 ; у розрахунках спостерігається значне зменшення їх значення за період, який аналізується, внаслідок зменшення доходу від реалізації, обсягу власного капіталу та зростання фінансових зобов'язань.

За результатами оцінки за різними моделями дещо відрізняються, але в цілому характеризують фінансовий стан негативно. Як бачимо, в 2018-2019 роках фінансовий стан підприємства є нестійким та ймовірність банкрутства є досить високою.

Отже, основним напрямом діяльності ПАТ «Полтавагаз» якого є розподіл природного газу. Власний капітал підприємства з 2017 року зменшується, що свідчить про зниження рівня фінансової незалежності підприємства. Зробивши аналіз структури і динаміки позикового капіталу можемо сказати, що відбувається зменшення, і це є позитивним для діяльності підприємства. Але негативним для цього періоду є те, що темп зростання сукупного капіталу є меншим від темпу зростання позикового капіталу. Це говорить про те, що капітал підприємства у більшій частці формується за рахунок позикового капіталу підприємства, а не за рахунок власного.

Провівши аналіз однієї з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства – аналізу фінансової стійкості, можемо зробити висновок, що основний показник, який визначає ступінь фінансової стійкості підприємства є наявність власних коштів, то доцільно буде зауважити, що цей показник за 2017-2019 рр. на ПАТ «Полтавагаз» має від'ємне значення. В зв'язку з цим підприємству потрібно негайно збільшувати власний капітал для забезпечення стабільного стану та для його розвитку. Щодо типу фінансової стійкості підприємства, то можемо побачити, що ПАТ «Полтавагаз» знаходиться у кризовому фінансовому стані. Тобто підприємство перебуває на межі банкрутства.

Аналізуючи баланс ліквідності за 2017-2019 рр. баланс підприємства не є абсолютно ліквідним, тобто ПАТ «Полтавагаз» не в змозі розрахуватися за своїми терміновими зобов'язаннями грошовими коштами. На підприємстві недостатньо коштів для задоволення негайних вимог кредиторів, поточних розрахунків, розширення діяльності тощо. Дана тенденція спостерігається на протязі всього аналізованого періоду. Коефіцієнт загальної платоспроможності підприємства протягом аналізованого періоду значно нижчий нормативного значення. Отже, підприємство не здатне покрити всі свої зобов'язання (короткострокові і довгострокові) наявними активами.

Проаналізувавши фінансову діяльність ПАТ «Полтавагаз», можна зробити висновок, що підприємство характеризується незадовільним фінансовим станом, про що говорять незадовільні показники майнового стану, ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості.

Проведена комплексна оцінка досліджуваного підприємства показала, що підприємство неефективно виконує свою фінансову діяльність. В зв'язку з цим даному підприємству загрожує банкрутство, якщо найближчим часом не змінити дану ситуацію.

В цілому, проведена діагностика ймовірності банкрутства ПАТ «Полтавагаз» за моделями Альтмана, Спрінгейта, Ліса, Тафлера, Сайфуліна–Кадикова та за коефіцієнтом стійкості економічного зростання засвідчила, що на підприємстві ситуація незадовільна, ПАТ «Полтавагаз» знаходиться на межі банкрутства і його керівництву слід знайти шляхи оздоровлення підприємства та вжити необхідні заходи.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАХОДІВ НАПРАВЛЕНИХ НА ЗАПОБІГАННЯ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Удосконалення методики діагностики банкрутства на підприємстві

Зовнішньоекономічна діяльність є одним з найважливіших напрямків розвитку бізнесу, але це також може бути однією з причин кризи, оскільки поява іншої групи ризиків, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю, може становити загрозу для ефективного функціонування бізнесу та навіть становити загрозу банкрутства.

Ми вважаємо, що якщо на структуру організації припадає щонайменше 25% зовнішньоекономічної діяльності і існує загроза неплатоспроможності, компанія повинна проаналізувати ефективність зовнішньоекономічної діяльності, на основі якої можна буде зробити більш детальні висновки про причини кризи та підставу для остаточних висновків.

На жаль жодний з вже існуючих інструментів діагностики банкрутства (як іноземні, так і національні) не здійснює даного роду аналізу, а це може бути причиною неточності висновків, що в подальшому прямо впливає на визначення антикризової політики та в кінцевому результаті може привести до більш катастрофічних наслідків. Гнучка система фінансового менеджменту на підприємстві повинна оперативно реагувати на будь-які зміни в його діяльності, що особливо актуально в умовах світової фінансової кризи і практично неможливе без використання ефективних методів оцінки ризику банкрутства. Як наслідок, для забезпечення стабільного функціонування підприємства в умовах складної макроекономічної ситуації необхідно здійснювати не лише аналіз поточного фінансового стану підприємства, але і його ранню діагностику на предмет можливого банкрутства в майбутньому [61, с. 56].

У зв'язку з цим фактом необхідно терміново розробити ефективну модель оцінки ризику банкрутства, яка б дозволила своєчасно прогнозувати кризові ситуації на вітчизняних підприємствах.

Якість діагностики ризику банкрутства залежить насамперед від набору показників оцінки (об'єктів тестування), які використовуються для отримання оцінки. Саме тому багато зарубіжних та вітчизняних досліджень присвячені складанню переліку таких показників та обґрунтування їх використання.

Оскільки досі не існує загальновизнаного переліку показників кризи та показників ризику банкрутства, кожен теоретик і дослідник підходить до цього завдання індивідуально.

Найбільшого поширення набув коефіцієнтний підхід, в перебігу якого об'єктами дослідження виступають різноманітні коефіцієнти – різноманітні відносні показники, що розраховуються шляхом порівняння між собою певних абсолютних показників (господарсько-фінансової діяльності підприємств, інформація про які міститься у різноманітних видах звітності та обліку [61, с. 58].

Створення системи показників кризового стану та загрози банкрутства має базуватися на таких методологічних засадах.

1. Адекватність системи індикаторів завданням діагностичного аналізу, тобто можливості їх допомоги у визначенні та оцінці глибини розвитку кризи та окремих її фаз з метою діагностування наявності передумов для її поглиблення або ослаблення (подолання).

2. Наявність інформаційного забезпечення для обчислення показників, проведення динамічного та порівняльного аналізів.

3. Здатність чітко визначати алгоритми обчислення кризових показників, що забезпечує тотожність їх економічного розуміння та інтерпретації при використанні різними експертами.

4. Можливість збору статистичної бази даних про рівень та динаміку змін показників, що згодом стане інформаційною передумовою для розробки спеціальних моделей (систем оцінювання) у сфері діагностики кризи та ризику банкрутства.

5. Охоплення показниками всіх основних сфер оцінки фінансового стану підприємств, які можуть відображати кризові явища, пов'язані з їх діяльністю, або передумови їх виникнення.

6. Оптимальна кількість показників з кожного напрямку (дослідження, виключення повторюваних показників із системи), тобто завдяки цим показникам можна отримати аналітично однаковий економічний висновок.

7. Здатність чітко та однозначно визначати негативне значення (межа критерію) або негативну динаміку (напрямок змін), яке може бути використане як основа для виявлення кризової ситуації або умов її виникнення у майбутньому.

Ми пропонуємо вдосконалити існуючі методичні рекомендації моделі В.В. Ковальова, «про виявлення ознак неплатоспроможності компанії та ознак приховування банкрутства, фіктивного банкрутства»

Ковальов В.В. запропонував дворівневу систему показників, яка охоплює різні сфери діяльності організації та базується не лише на даних бухгалтерського обліку, а й на внутрішній інформації. Формула для оцінки фінансового стану така:

$$25 \times X_1 + 25 \times X_2 + 20 \times X_3 + 20 \times X_4 + 10 \times X_5, \quad (3.1)$$

де X_1 – коефіцієнт оборотності запасів;

X_2 – коефіцієнт поточної ліквідності;

X_3 – співвідношення власного та позикового капіталу;

X_4 – коефіцієнт рентабельності активів;

X_5 – рентабельність виручки від реалізації.

Вагові значення коефіцієнта (25, 25, 20, 20, 10) висловлюють отриману питому вагу відносно впливу кожного показника на фінансовий стан підприємства.

Нормативні значення коефіцієнтів представлені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Нормативні значення коефіцієнтів, включених в модель оцінки ймовірності банкрутства В.В. Ковальова

Коефіцієнт	Нормативне значення
X1	3,00
X2	2,00
X3	1,00
X4	0,30
X5	0,20

Якщо $X = 100$, то фінансова ситуація в організації не може вважатися доброю, а якщо $X < 100$, то фінансова ситуація викликає занепокоєння. Чим більше відхилення X від 100 вниз, тим складніше ситуація і швидше за все фінансові труднощі матимуть будуть найближчим часом.

Перевагою моделі є можливість використання цієї методології для зовнішнього аналізу та те, що стандартні змінні відрізняються залежно від галузі.

Недоліки: встановлені порогові коефіцієнти занадто високі. Загальним недоліком цієї моделі є швидкий «перехід» від однієї оцінки фінансового стану до іншої, тобто що навіть якщо організація набере 99 із 100 балів, її фінансове становище буде вважатися нестабільним.

Проаналізуємо ймовірність банкрутства за методикою В.В. Ковальова на ПАТ «Полтавагаз» та запишемо отримані результати у таблицю 3.2.

Таблиця 3.2

Розрахунок ймовірності банкрутства ПАТ «Полтавагаз» в 2017-2019 рр. за методикою В.В. Ковальова

Показник	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1	2	3	4
Коефіцієнт оборотності запасів	3,06	10,39	24,19
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,67	0,32	0,38
Співвідношення власного та позикового капіталу	0,60	0,57	0,20
Рентабельність виручки від реалізації	0,14	-0,01	-0,14
Комплексна оцінка	112,65	278,65	615,05

Комплексна оцінка за аналізований період мала значення > 100 . Це означає, що підприємству не загрожує фінансова криза. Все це відбувалося за рахунок того, що на підприємстві збільшилась оборотність запасів з 3,06 обороту в 2017 р. до 24,19 обороту в 2019 р. Спостерігалось скорочення частки власного капіталу у загальній структурі капіталу з 60% в 2017 р. до 20% в 2019 р. Також скоротилась забезпеченість короткострокових зобов'язань оборотними активами, тобто на 1 грн. зобов'язань припадало в 2019 р. 0,38 грн. оборотного капіталу (проти 0,32 грн. в 2018 р.).

Запропонована методика дозволить своєчасно визначити ступінь кризового стану підприємства, а достовірна оцінка є важливим фактором для прийняття відповідних управлінських рішень та розробки механізму запобігання банкрутству підприємства.

3.2. Розробка програми підвищення ефективності діяльності ПАТ «Полтавагаз»

Економічна криза, зумовлена пандемією, є важливою глобальною проблемою. В умовах сьогодення спостерігається її масштабність та руйнівний вплив на економічне, політичне та соціальне життя країн. Світова економічна криза сприяє прояву всіх проблем, що накопичилися в економіці України протягом останніх двох десятиліть, і перш за все, до тривалого зниження динаміки переважної більшості макроекономічних показників. У таких умовах особливу увагу слід приділити розробці антикризової стратегії. З цією метою необхідно використовувати фінансову звітність, показники якої є результатом розробленої стратегії та методів, котрі потребують постійного коригування та прогнозування.

Однією із найскладніших фаз бізнес-планування є процес прогнозування його економічної та фінансової діяльності. Оскільки абсолютним результатом кожного підприємства є сума отриманого прибутку, виникає питання вибору моделі прогнозування прибутку для підприємства, яка змогла б визначити фінансові результати своєї діяльності на майбутнє.

У мінливих умовах зовнішнього середовища саме безперебійне функціонування підприємства та раціональне використання своїх ресурсів дозволить підвищити ефективну діяльність та забезпечити позитивний результат у господарській діяльності [60, с. 138-142].

У процесі аналізу фінансово-майнового стану ПАТ «Полтавагаз» було виявлено, що у 2019 році підприємство виявилось збитковим. Тому для підвищення рівня ефективності діяльності підприємства необхідно збільшити чистий прибуток. Цього можна досягти за рахунок збільшення доходу (виручки) від реалізації товарів, робіт, послуг та шляхом зменшення адміністративних витрат.

Прибуток від реалізації товарної продукції є головною складовою частиною балансового прибутку підприємства. Для його зростання підприємство має нарощувати обсяги виробництва, зменшувати витрати на виробництво, дбати про зменшення залишків нереалізованої продукції на своїх складах, ліквідацію боргів у розрахунках з покупцями тощо.

Порівнюючи величину чистої (доходу) виручки від реалізації продукції ПАТ «Полтавагаз» за останні три роки, помітно що він зменшується, тому доцільно буде збільшити чистий дохід від реалізації послуг в прогнозованому періоді на 15 % за рахунок кількості спожитих куб.м. Тоді його можна розрахувати за формулою:

$$\text{ЧД(В)Р}_{\text{прогноз}} = \text{ЧД(В)Р}_{2019} \times 1,15, \quad (3.2)$$

де ЧД(В)Р_{2018} – чистий дохід (виручка) від реалізації послуг в 2018 році.

У наступному періоді цей показник становитиме:

$$\text{ЧД(В)Р}_{\text{прогноз}} = 523643 \times 1,15 = 602189 \text{ тис. грн.}$$

Для зменшення суми витрат доцільним буде зменшення адміністративних витрат на ПАТ «Полтавагаз» за рахунок витрат на оплату праці адміністративно-управлінського персоналу. Адміністративні витрати важливо контролювати

постійно та вживати заходів для їх зменшення. Але необхідно пам'ятати, що зменшення адміністративних витрат веде за собою цілий ряд негативних наслідків для підприємства:

зменшення зацікавленості працівників, вході зменшення їх продуктивності;

погіршення загальної роботи адміністративного персоналу;

погіршення матеріального забезпечення і рівня автоматизації;

зниження комунікаційної системи підприємства.

Припустимо, що адміністративні витрати в наступному періоді будуть зменшені на 20%, тоді їх можна розрахувати за формулою:

$$AB_{\text{прогноз}} = AB_{2019} \times 0,8, \quad (3.3)$$

де $AB_{\text{прогноз}}$ – адміністративні витрати в прогнозованому періоді;

AB_{2018} – адміністративні витрати в 2019 році.

У наступному періоді даний показник становитиме:

$$AB_{\text{прогноз}} = 28898 \times 0,8 = 23118,4 \text{ тис. грн.}$$

У зв'язку зі збільшенням обсягу виробництва та зі зменшенням адміністративних витрат але за умови незмінності всіх інших показників можна розрахувати наступні показники фінансових результатів:

– валовий прибуток

$$ВП_{\text{прогноз}} = ЧД_{\text{прогноз}} - С, \quad (3.4)$$

Значення цього фінансового результату у запланованому періоді відповідатиме наступному становитиме:

$$ВП_{\text{прогноз}} = 602189 - 584646 = 17543 \text{ тис. грн.}$$

– фінансовий результат від операційної діяльності:

$$\PhiРОД_{\text{прогноз}} = ВП_{\text{прогноз}} + ІОД - ВЗ - АВ_{\text{прогноз}} - ІОВ, \quad (3.5)$$

де ІОД – інший операційний дохід; ВЗ – витрати на збут; ІОВ – інші операційні витрати.

У наступному періоді цей показник становитиме:

$$\PhiРОД_{\text{прогноз}} = 17543 + 71105 - 0 - 23118,4 - 55549 = 9980,6 \text{ тис. грн.}$$

– фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування:

$$\PhiРЗД_{\text{дооп.прогноз}} = \PhiРОД_{\text{прогноз}} + ІФД + ДК + ІД - ФВ - ВК - ІВ, \quad (3.6)$$

де ІФД – інші фінансові доходи;

ДК – дохід від участі в капіталі;

ІД – інший дохід;

ФВ – фінансові витрати;

ВК – витрати від участі в капіталі;

ІВ – інші витрати.

Цей показник відповідатиме наступному значенню:

$$\begin{aligned} \PhiРЗД_{\text{дооп.прогноз}} &= 9980,6 + 634 + 0 + 949 - 1307 - 1731 - 8 = \\ &= 8517,6 \text{ тис. грн.} \end{aligned}$$

– фінансовий результат від звичайної діяльності:

$$\PhiРЗД_{\text{прогноз}} = \PhiРЗД_{\text{дооп.прогноз}} - ПП, \quad (3.7)$$

де ПП – податок на прибуток.

У планованому періоді значення даного показника буде складати:

$$\text{ФРЗД}_{\text{прогноз}} = 8517,6 - 0 = 8517,6 \text{ тис. грн.}$$

– чистий прибуток:

$$\text{ЧП}_{\text{прогноз}} = \text{ФРЗД}_{\text{прогноз}} + \text{ДНД} - \text{ВНД} - \text{ПП}, \quad (3.8)$$

де ДНД – дохід від надзвичайної діяльності;

ВНД – витрати від надзвичайної діяльності;

ПП – податок на надзвичайний прибуток.

Значення цього показника в планованому періоді становитиме:

$$\text{ЧП}_{\text{прогноз}} = 8517,6 + 0 - 0 - 0 = 8517,6 \text{ тис. грн.}$$

Із проведеного аналізу витікає, що запропонований комплексний метод, не тільки збільшить чистий дохід від реалізації послуг, а й зменшить адміністративні витрати. За умови нарощення обсягів реалізації послуг на 15% та шляхом зменшення адміністративних витрат на 20% і за умови незмінності інших фінансових показників, чистий прибуток зросте до 8517,6 тис. грн., що значно підвищить рентабельність, фінансову стійкість та платоспроможність ПАТ «Полтавагаз».

3.3. Санація балансу підприємства ПАТ «Полтавагаз»

Зважаючи на збитки, підприємства, як правило, не зацікавлені у визнанні їх на своїх рахунках, особливо у балансі. Особливо це стосується акціонерних товариств з обмеженою відповідальністю, оскільки їх баланси публікуються в пресі. Що стосується збитків на балансі, суб'єктам господарювання дуже

складно розраховувати на отримання фінансових ресурсів із зовнішніх джерел, оскільки збиткове підприємство є непривабливим об'єктом фінансування як для кредиторів, так і для потенційних інвесторів. Відтак збиткові підприємства можуть вдатися до санації балансу (чиста санація). Чиста санація передбачає покриття відображених в балансі збитків за рахунок власних та прирівняних до них коштів.

Згідно із законодавством України, збитки підприємств можуть списуватися за рахунок резервних (страхових) фондів, засобів цільового призначення (спеціальні фонди і цільове фінансування) або за рахунок санаційного прибутку, який може утворитися за зменшення статутного (фонду підприємства). Ліквідність та платоспроможність підприємства в результаті чистої санації не поліпшуються, оскільки підприємство не залучає додаткових фінансових ресурсів [83].

Погашення балансу за рахунок санації є доцільним лише у випадку, якщо інші можливості покриття балансових втрат вичерпані. Цей прибуток виникає від зменшення статутного капіталу підприємства.

Санаційний прибуток – це прибуток, який виникає внаслідок викупу підприємством власних корпоративних прав (акцій, паїв) за курсом, нижчим від номінальної вартості цих прав, або в результаті їх безкоштовної передачі для анулювання, зниження номінальної вартості або за одержання безповоротної фінансової допомоги від власників корпоративних прав, кредиторів та інших заінтересованих у санації підприємства осіб [83].

Перша складова санаційного прибутку дорівнює різниці між номінальною вартістю корпоративного права та ціною його викупу емітентом і витратами, пов'язаними з процедурою викупу прав та зменшення статутного фонду.

Якщо права підприємства надаються на скасування безкоштовно, то санаційний прибуток повинен дорівнювати номінальній вартості прав, наданих на скасування за вирахуванням вартості зменшення статутного капіталу.

Основні цілі та завдання зменшення статутного фонду підприємств [84]:

– придбання санаційного прибутку, спрямованого на покриття збитків у балансі;

– рівновага (або перевищення) номінальної вартості акцій (паїв) з їх ринковою ціною, оскільки в період фінансової кризи може виникнути ситуація, коли ціна акцій буде значно нижчою від номінальної вартості акцій. Неможливо зібрати кошти шляхом подальшої видачі прав підприємства;

– пристосування розміру основних фондів та оборотних коштів підприємства до розміру власного капіталу, оскільки для збільшення платоспроможності він може прийняти рішення про продаж частини своїх активів, викликаючи таку невідповідність;

– концентрація статутного капіталу в руках найактивніших власників.

Комісія з державних цінних паперів та фондового ринку затвердила «Положення про порядок збільшення (зменшення) статутного фонду акціонерних товариств». Цим положенням та Законом України «Про господарські товариства» передбачено два шляхи зменшення статутного фонду акціонерного товариства:

1. Зниження номінальної вартості акцій (деномінація).
2. Зменшення кількості акцій існуючого номінальну.

Зменшення номінальної вартості може здійснюватися об'єднанням кількох акцій в одну (конверсія). Обсяги зменшення статутного капіталу визначаються рішенням зборів акціонерів, пайовиків. Рішення загальних зборів товариства про зміни статутного фонду приймаються більшістю у 3/4 голосів акціонерів, які беруть участь у зборах (загальні збори визнаються правомочними, якщо в них беруть участь акціонери, що мають відповідно до статуту товариства понад 60 95 голосів) [84].

– реалізувати 25 % основних засобів, що значаться на балансі підприємства на кінець року, що в півтора рази перевищує їх балансову вартість;

– використати виручку від реалізації основних фондів для придбання власних акцій за ціною, яка становить 80 % від їх номінальної вартості;

– акції держави, викуплені підприємством, додатково скасовуються з одночасним зменшенням статутного капіталу.

Необхідно визначити суму санаційного прибутку, що отримає підприємство від наведеної операції, і чи вистачить її для покриття збитків підприємства і формування резервних фондів.

Проведемо необхідні розрахунки:

Розрахуємо величину основних фондів, які необхідно реалізувати для проведення санації:

$$OF = HA \times 0,25 = 367659 \times 0,25 = 91914,75 \text{ (тис. грн)}$$

Розрахуємо виручку від реалізації основних фондів:

$$VOF = OF \times 1,25 = 91914,75 \times 1,5 = 137872,12 \text{ (тис. грн)}$$

Після продажу основних фондів їх балансова вартість зменшилася на 91914,75 тис. грн. та збільшилася величина грошових коштів підприємства на 137871,12 тис. грн. (виручка від реалізації основних фондів).

Номінальна вартість акцій, відображена у балансі становить:

$$HBA = VOF \times 100/80 = 137872,12 \times 100/80 = 172340,15 \text{ (тис. грн.)}$$

Баланс підприємства перед проведенням санації представлено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Досанаційний баланс ПАТ «Полтавагаз»

Актив	Вартість, тис грн	Пасив	Вартість, тис грн
Необоротні активи	367659	Власний капітал	76057
Оборотні активи	93712	Непокриті збитки	-69644
	0	Зобов'язання	385314
Баланс	461371	Баланс	461371

Розрахуємо санаційний прибуток від реалізації основних фондів:

$$СП_1 = VOF - OF = 137872,12 - 91914,75 = 45957,37 \text{ (тис. грн)}$$

Зменшуємо непокриті збитки на суму санаційного прибутку:

$$НЗ_1 = -69644 + 45957,37 = -23686,63 \text{ (тис. грн)}$$

Тоді баланс після реалізації основних фондів та придбання власних акцій представлено в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Баланс ПАТ «Полтавагаз» після реалізації основних фондів та придбання власних акцій

Актив	Вартість, тис грн	Пасив	Вартість, тис грн
Необоротні активи	367659-91914,75=275744,25	Власний капітал	76057
Оборотні активи	93712	Непокриті збитки	-23686,63
ВОФ	137872,12	Зобов'язання	385314

Розрахуємо санаційний прибуток після анулювання акцій:

$$СП_2 = НВА - СП_1 = 172340,15 - 45957,37 = 126382,78 \text{ (тис. грн)}$$

Зменшуємо непокритий збиток на суму санаційного прибутку від анулювання акцій:

$$НЗ_2 = -23686,63 + 126382,78 = 102696,75 \text{ (тис. грн)}$$

Загальний санаційний прибуток становить:

$$СП = СП_1 + СП_2 = 45957,37 + 126383,78 = 172341,15 \text{ (тис. грн)}$$

Баланс після анулювання акцій представлено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Баланс ПАТ «Полтавагаз» після анулювання акцій

Актив	Вартість, тис грн	Пасив	Вартість, тис грн
Необоротні активи	275744,25	Власний капітал	-96283,15
Оборотні активи	93712	Непокриті збитки	102696,75
		Зобов'язання	385314
Баланс	369456,25	Баланс	369456,25

Завдяки проведеним санаційним заходами: реалізація основних фондів та анулювання власних акцій, ми отримали санаційний прибуток, за допомогою якого у ПАТ «Полтавагаз» покрилися балансові збитки.

Отже, для удосконалення методики діагностики банкрутства на підприємстві було запропоновано провести систематичний експрес-аналіз фінансового стану підприємств за допомогою моделі В.В. Ковальова, який показав, що фінансова ситуація на ПАТ «Полтавагаз» вважається хорошою, тобто у підприємства на найближчий час не повинно виникати жодних фінансових труднощів.

Запропонована методика дозволить без додаткових розрахунків своєчасно визначити ступінь кризового стану підприємства, а достовірна оцінка є важливим фактором для прийняття адекватних управлінських рішень та розробки механізму недопущення банкрутства на підприємстві.

Стосовно досліджуваного ПАТ «Полтавагаз», то було запропоновано програму для збільшення доходу та зниження витрат підприємства, яка значно покращить фінансовий стан підприємства. Результати розрахунків у плані заходів підтвердили можливість застосування даних напрямів для ефективного управління антикризовим управлінням підприємства.

За результатами проведеної санації балансу для досліджуваного підприємства було отримано санаційний прибуток, за допомогою якого у ПАТ «Полтавагаз» покрилися балансові збитки.

ВИСНОВКИ

У випускній роботі відповідно до мети та завдань було розглянуто теоретичні, методичні та практичні аспекти банкрутства підприємства й обґрунтовані напрями його запобігання.

За результатами дослідження можемо зробити наступні висновки:

1. Банкрутство – це об'єктивне економічне явище, яке набуло поширення в Україні з набуттям нею незалежності. Банкрутство є наслідком розвитку та поглиблення економічної кризи на підприємстві. Воно обумовлюється певним кризовими факторами які необхідно враховувати при побудові системи виходу підприємства з кризи. Нормативним актом, який регламентує банкрутство в Україні є Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Основними ризиками, які зумовлюють банкрутство на підприємстві, пов'язані з ризиками є: недостатність інноваційного потенціалу, втрата фінансової стійкості, зменшення капіталу та криза ліквідності.

2. Діагностика та прогнозування ризику банкрутства відіграє важливу роль при прийнятті управлінських рішень, щодо подальшого розвитку діяльності суб'єкта господарювання. Це дає змогу попередити ряд фінансових ризиків, які тягне за собою кризовий стан, а саме: неплатоспроможності, неліквідності, недоотримання прибутку та інші. Використання різноманітних методів діагностики банкрутства дозволяє отримати повну та достовірну інформацію стосовно об'єкта, що діагностується, проаналізувати та виявити недоліки у фінансовій політиці підприємства, визначити нові інноваційні стратегії та сформулювати висновки щодо фінансового оздоровлення підприємства.

Згідно із законодавством України, фінансове оздоровлення суб'єктів господарювання можливе трьома способами: кредитування, реструктуризація підприємства, боргів і капіталу та зміна організаційноправової та виробничої структури боржника.

3. У Законі «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» виділяють поняття «санація» і «досудова санація». Основними джерелами фінансування санації можуть бути: власні кошти підприємств (самофінансування); кошти власників; кошти кредиторів; державні кошти.

Одним із видів засобів стратегічного управління, яка спрямована на забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємства є реконструкція підприємства, що розуміється під комплексом заходів, спрямованих на докорінну чи часткову перебудову технологічного комплексу діючих підприємств. Реорганізація – це повна або часткова заміна власників корпоративних прав підприємства, зміна організаційно-правової форми організації бізнесу, ліквідація окремих структурних підрозділів або створення на базі одного підприємства кількох, наслідком чого є передача або прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступником. До основних форм реорганізації, результатом яких є укрупнення підприємств, належить перетворення, злиття, приєднання, поділ та виділення.

Фінансове оздоровлення є успішним, коли за допомогою зовнішніх та внутрішніх фінансових джерел, проведення організаційних та виробничо-технічних удосконалень підприємство виходить з кризи і забезпечує свою прибутковість та конкурентоспроможність у довгостроковому періоді.

4. Основним напрямком діяльності ПАТ «Полтавагаз» є розподіл природного газу населенню, установам, організаціям бюджетної сфери та промисловим споживачам за тарифом, визначеним Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг. Щорічно підприємство транспортує понад 900 млн. куб. м природного газу. Забезпечення надійної та безпечної експлуатації газорозподільної системи, підвищення технічного рівня газового господарства, рівня газифікації Полтавської області – є головною метою роботи ПАТ «Полтавагаз».

Після складення агрегованого балансу можемо сказати, що в досліджуваній період майно підприємства порівнюючи 2017 – 2019 рр. збільшилося на

25638 тис. грн. Таке збільшення майна підприємства є позитивним в діяльності підприємства, що свідчить про підвищення господарського обороту.

Власний капітал підприємства у 2019 скоротився проти рівня 2018 р. на 69757 тис. грн. або на 19,83 %, це свідчить про зменшення рівня фінансової незалежності підприємства і зменшення його резервного позикового потенціалу. Це було спричинено збитковістю підприємства.

Проаналізована структура балансу ПАТ «Полтавагаз» показує, що підприємство функціонує не стабільно, та є не прибутковим. Тобто, не завжди вчасно виконує свої зобов'язання як перед постачальниками, кредиторами, так і перед працівниками. Керівництву слід намагатися і досягати постійного росту рентабельності основних засобів.

Одним із важливих шляхів удосконалення фінансового стану є мобілізація внутрішніх резервів. Це:

- проведення реструктуризації активів підприємства;
- сукупність заходів, пов'язаних зі зміною структури та складу активів балансу;
- перетворення в грошову форму наявних матеріальних та фінансових активів підприємства.

У структурі позикового капіталу протягом 2017–2019 рр. відбувається збільшення, і це є негативним для діяльності підприємства. Також негативним для цього періоду є те, що темп зростання сукупного капіталу є меншим від темпу зростання позикового капіталу. Це говорить про те, що капітал підприємства у більшій частці формується за рахунок позикового капіталу підприємства, а не за рахунок власного.

5. Оскільки, основним показником, який визначає ступінь фінансової стійкості підприємства є сума власних коштів в обороті, то доцільно буде зауважити, що цей показник за 2017-2019 рр. на ПАТ «Полтавагаз» мав від'ємне значення. У зв'язку із цим підприємству потрібно негайно збільшувати власний капітал для забезпечення стабільного стану та для його розвитку.

Що стосується типу фінансової стійкості підприємства, то ПАТ «Полтавагаз» знаходиться у кризовому фінансовому стані, тобто підприємство перебуває на межі банкрутства. Для покращення ситуації потрібно:

- раціонально використовувати виробничі запаси та запровадити чітку систему планування цих запасів;
- для покращання роботи із дебіторами необхідно розробити політику збору платежів за надані послуги щодо своїх контрагентів;
- запровадити моніторинг щодо стану дебіторської заборгованості та впроваджувати заходи для зменшення частки дебіторської заборгованості в структурі оборотного капіталу;
- для збільшення ліквідності, підвищення рентабельності та прибутків підприємства слід використовувати такий вид банківських послуг, як факторинг.

Проаналізувавши баланс ліквідності підприємства можна зробити висновок, що протягом 2017-2019 рр. він не є абсолютно ліквідним, тобто ПАТ «Полтавагаз» не в змозі розрахуватися за своїми терміновими зобов'язаннями грошовими коштами. На підприємстві недостатньо коштів для задоволення негайних вимог кредиторів, поточних розрахунків, розширення діяльності тощо.

Для поліпшення ліквідності підприємству необхідно зменшувати короткострокові зобов'язання підприємства, і вести роботу з поліпшення фінансових показників підприємства з перспективою залучення інвесторів.

Коефіцієнт загальної платоспроможності підприємства протягом аналізованого періоду значно нижчий нормативного значення. Отже, підприємство не здатне покрити всі свої зобов'язання (короткострокові і довгострокові) наявними активами.

Щоб покращити показники платоспроможності, потрібно збільшувати грошові кошти, поточні фінансові інвестиції і при цьому знижувати і зменшувати поточні зобов'язання, та уникати:

- підвищення собівартості послуг;
- неплатоспроможність самих покупців і замовників з різних на це причин;

- невиконання плану прибутку і нестаток власних джерел фінансування підприємства;
- інфляційні процеси і податкова політика;
- значне відволікання коштів у дебіторську заборгованість та у надлишкові виробничі запаси;

Результат проведеного аналізу ПАТ «Полтавагаз» за 2017-2019 роки дозволяє оцінити його як фінансово нестійким, неплатоспроможним та збитковим, оскільки значна кількість як окремих показників, так і цілісних груп не відповідають нормативним значенням і мають тенденцію до погіршення.

До внутрішніх джерел відноситься насамперед прибуток, що спрямовується на розвиток виробництва (реінвестований прибуток) і нарахована амортизація. Вони поповнюють власний капітал підприємства. Крім того, додатковий приплив фінансових ресурсів можна забезпечити завдяки залученню таких джерел, як банківські кредити, позики, кошти кредиторів. У той же час зростання позикових коштів повинен бути обмежений розумною межею, так як зі збільшенням частки позикового капіталу посилюються умови кредитування, підприємство несе додаткові витрати, отже, збільшується ймовірність банкрутства.

6. Дослідження імовірності банкрутства ПАТ «Полтавагаз» проведено із використанням різних моделей. Більшість розрахунків, на основі моделей, засвідчують високий ризик банкрутства, однак, його все ще можна вивести з даного положення. Як видно з проведених розрахунків, на підприємстві необхідно проводити фінансове оздоровлення, щоб не відбулося призупинення діяльності підприємств.

Для удосконалення методики діагностики банкрутства на підприємстві було запропоновано провести систематичний експрес-аналіз фінансового стану підприємств за допомогою моделі В.В. Ковальова, який показав, що фінансова ситуація на ПАТ «Полтавагаз» вважається хорошою, тобто у підприємства на найближчий час не повинно виникати жодних фінансових труднощів.

7. З метою покращання фінансового стану аналізованого підприємства була розроблена пропозиція збільшення доходу та зниження витрат підприємства. Було запропоновано збільшити прибуток за рахунок нарощення обсягів виробництва та зменшення адміністративних витрат підприємства.

Для покриття відображених в балансі збитків була проведена санація балансу за рахунок власних та прирівняних до них коштів досліджуваного підприємства в результаті якого було отримано санаційний прибуток, за допомогою якого у ПАТ «Полтавагаз» покрилися балансові збитки.

В цілому для покращення фінансового стану досліджуваного підприємства потрібно нарощувати обсяги виробництва, підвищувати продуктивність праці працівників, грамотно будувати договірні відносини з постачальниками та покупцями, вести раціональну цінову політику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14. 05. 1992. № 2343-ХІІ. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>
2. Постанова «Порядок проведення досудової санації державних підприємств», затверджений постановою КМУ від 17.03.2000 р. № 515. –Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/515-2000-%D0%BF>
3. Інформаційний лист «Методичні рекомендації з виявлення ознак неплатоспроможності підприємств і ознак дій по приховуванню банкрутства, фіктивного банкрутства і доведення до банкрутства», затверджені наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME06025.html
4. Рекомендації «Президії Вищого господарського суду України» від 04.06.04 р. №04-5/1193. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SD04027.html
5. Податковий Кодексу України «Стаття 96. Погашення податкового боргу державних підприємств, які не підлягають приватизації, та комунальних підприємств». – Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/podatkovij_kodeks_ukraini/statja-96.htm
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок проведення досудової санації державних підприємств». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0318581-02>
7. Падерін І. Методологічні засади та напрями підвищення економічної ефективності промислового підприємства до сучасного рівня: моногр. Дніпропетровськ, ДДФА, 2015. 272 с.
8. Друкер Питер Ф. Энциклопедия менеджмента. пер. с англ. М.: Издательский дом «Вильямс», 2014.

9. Хаммер М. Реинжиниринг корпорации: Манифест революции в бизнесе. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2007.
10. Бланк И.А. Антикризисное финансовое управление предприятием. К.: Ника-Центр, 2017. 656 с.
11. Бутинець Ф.Ф. Економічний аналіз. Навчальний посібник. Житомир: ПП Рута, 2015. 680 с.
12. Троц І.В. Статистичний огляд банкрутства українських підприємств: національний та регіональний аспект. *Вісник соц.-екон. досліджень*. 2014. №3. С. 53
13. Сидяга Б. В. Прогнозування ймовірності банкрутства підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2017. № 2. С. 80–83.
14. Волот Е. И., Бабич, И. Н., Ткаченко А. А. Банкрутство підприємства: сутність, ймовірність та методи визначення. 2015. Режим доступу: <file:///C:/Users/User/Downloads/68147-140964-1-SM.pdf>
15. Бланк И. А. Финансовый менеджмент: учебный курс. К; Ника-Центр Эльга, 2013. 451 с.
16. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навчальний посібник. К: КНЕУ, 2014. 412 с.
17. Гринчуцький В.І., Карапетян Е.Т., Погріщук Б.В. Економіка підприємства: навчальний посібник. К: Центр учбової літератури, 2014. 304 с.
18. Бойчик І.М. Економіка підприємства: навч. посіб. 2-ге вид., доп. і переробл. К. : Атіка, 2017. 528 с.
19. Данілов О.Д., Пасєнко Т. В Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях: навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2011. 256 с.
20. Третяк О. Про проблему банкрутства підприємств. *Економіка України*. 2015. № 2. С. 46-50.
21. Банкрутство. Вікіпедія. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
22. Найповніший тлумачний словник української мови. Режим доступу: <http://eslovnyk.com/>

23. Долінський Л.Б. Сашук Д.П. Оцінка надійності підприємств: теоретико-методологічний підхід. *Фінанси України*. 2018. №1. С. 108–117.
24. Варгіч С. Механізм банкрутства: підсумки його дії в Україні. *Цінні папери України*. 2015. №8. С.4-5.
25. Кундеус О.М. Процедурні механізми банкрутства і санації підприємства. *Інноваційна економіка*. 2017. №9–10(65). С. 196–204.
26. Шило В.П. Ільїна С.Б., Доровська С.С., Барабанова В.В. Фінанси підприємств (за модульною системою навчання): теоретично-практичний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2015. 277 с.
27. Соколова Л.В., Порохненко О.А. Проблеми вибору моделей оцінки ймовірності банкрутства підприємств. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_APSN_2013/Economics/10_140867.doc.htm
28. Гук О.В., Якимець І.А. Фактори, що зумовлюють банкрутство підприємств. Міжнародна наукова інтернет-конференція «Інформаційне суспільство: технологічні, економічні та технічні аспекти становлення» (випуск 16) (м. Тернопіль, 01.12.2017 р.). Режим доступу: <http://www.konferenciaonline.org.ua/arhiv-konferenciy/arhiv-konferenciy01-12-2017>.
29. Стеблецька І. Ю. Факторні моделі діагностики банкрутства підприємства. Режим доступу: <http://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/33/7-33-k196.pdf>
30. Мар'яненко Л. В. Особливості та передумови провадження санаційних процесів на підприємствах України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 10. С. 14
31. Титов М.І. Банкрутство: Матеріально-правові та процесуальні аспекти. Х.: Консум, 2018. 192 с.
32. Вороб'єв Ю.Н. Финансовый менеджмент: уч. пособие. Симферополь: Таврия, 2018. 632 с.
33. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: монографія. К.: КНЕУ, 2017. 268 с.

34. Мар'яненко Л.В. Особливості та передумови провадження санаційних процесів на підприємствах України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 10. С. 14-21.
35. Довбня С. Б. Методичні основи та напрями реструктуризації підприємств у промисловості. Д.: Наука і освіта, 2014. 311 с.
36. Юрій Е. О. Санація як система заходів оздоровлення підприємства. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2017. Т. 18, Вип. 3(3). С. 160-162. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/jpdf/Vönu_econ_2013_18_3\(3\)_42.pdf](http://nbuv.gov.ua/jpdf/Vönu_econ_2013_18_3(3)_42.pdf)
37. Колісник, М. К., Ільчук П.Г. Віблій П.І. Фінансова санація і антикризове управління підприємством: навчальний посібник. К.: Кондор, 2018. 272 с.
38. Кондрашихін А.Б., Пепа Т.В., Федорова В.О. Фінансова санація і банкрутство підприємств: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. К.: Центр учбової літератури, 2018. 208 с.
39. Копилюк О.І, Медведєв В.П. Управління фінансовою санацією підприємства: навч. посібник. Л.: Видавництво Львівської комерційної академії, 2018. 447 с.
40. Корецька С.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник. Гуманітарний ун-т «Запорізький ін-т держ. та муніципального управління». Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2015. 159 с.
41. Заболотний В.М. Реструктуризація підприємства. К. Міленіум, 2014. 439 с.
42. Петрищева А. Реорганізація підприємства: нюанси проведення та оподаткування. 2017. № 43-44.
43. Афонін А.С., Нестерчук В.П. Технологія реструктуризації підприємства : навч. посібник. К. : Вид-во Європ. ун-ту фінансів, ін форм, систем, ме-недж. і бізнесу, 2015 72 с.
44. Бондар Н.М. Поняття та види реорганізації підприємств. Режим доступу: / <http://www.trn.ua/articles/2771>
45. Петрищева А. Реорганізація підприємства: нюанси проведення та оподаткування. *Експрес Аналіз*. 2017. № 43-44.

46. Яцишин С.Р. Укрупнення як форма реорганізації підприємств: поняття, основні мотиви та види. Основні принципи, напрями та завдання економічного розвитку країн: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпропетровськ: НО «Перспектива», 2018. С. 68-72.

47. Зуєва Л.С., Архипчук Е.І. Економічний механізм реструктуризації підприємств. *Економіка. Фінанси. Право*. 2014. № 10. С. 3-8.

48. Суханов Б. А. Реорганізація акціонерних товариств та інших юридичних осіб. *Господарство і право*. 2017. № 1. С. 148-152.

49. Череп А.В., Євтушенко М.С. Особливості використання дискримінантних моделей прогнозування банкрутства підприємств в умовах української економіки. Режим доступу:

<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45449/30Cherep.pdf?sequence=1>

50. Повстенюк Н.Г. Методи діагностики банкрутства підприємству сучасних умовах. Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/econrig_2015_1_6.pdf

51. Чібісова В. І. Методи оцінки і прогнозування банкрутства підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2014. № 22. Ч. 2.

52. Бланк І.А. Фінансова стратегія підприємства. К: Ельга, Ніка-Центр, 2015. 720 с.

53. Кіндрацька Г.І. Економічний аналіз: підручник за ред. проф. А.Г. Загороднього. К.: Знання, 2015. 487 с.

54. Спільник І. Оцінка динамічності та збалансованості розвитку підприємства як економічної системи. *Економічний аналіз*. 2015. Вип. 7. С. 343–345.

55. Ласкіна К.Ю., Власова М.З. Темп стійкого зростання як елемент фінансової стійкості. *Науковий журнал НДУ ІТМО. Серія «Економіка і екологічний менеджмент»*. 2015. №2. С. 56.

56. Пластун О.Л. Аналіз кількісних методик прогнозування банкрутства підприємства та обґрунтування необхідності розробки сучасних вітчизняних аналогів. *Вісник Української академії банківської справи*. 2015. № 2. С. 101-107.

57. Христенко Л.М., Буткова Н.Є. Оцінювання впливу потенціалу підприємства на його економічну стійкість. *Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр.* Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. № 4(44). С. 101–108.
58. Чібісова І.В. Методи оцінки і прогнозування банкрутства підприємств. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2017. № 22. Ч. 2. С. 389-394.
59. Варгіч С., Полозенко Д. Банкрутство і шляхи його подолання. *Вісник НБУ.* 2018. Жовтень. С. 59.
60. Лігоненко Л.О. Аналіз процесів, пов'язаних з банкрутством підприємств в Україні. *Економіка. Фінанси. Право.* 2014. №5. С. 18.
61. Дутковський Б. Фінансове оздоровлення замість банкрутства. *Довідник економіста.* 2018. №11. С. 90-93.
62. Івженко А.С. Основні напрямки удосконалення механізму санації підприємств за сучасних економічних умов. *Актуальні проблеми економіки.* 2019. №4. С. 142-148.
63. Коваленко Д.І. Санація як форма реструктуризаційних процесів на промислових підприємствах України. *Актуальні проблеми економіки.* 2017. №12. С. 92-98.
64. Череп А.В., Северина С.В. Удосконалення класичної моделі санації підприємств. *Вісник економічної науки України.* 2014. №2. С. 169-171.
65. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник. К.:КНЕУ, 2013. 412 с .
66. Алексеева Н.В. Оздоровление финансового положения предприятия как составная часть управления кризисными состояниями и банкротством. *Альманах современной науки и образования.* 2015. № 10. С. 15-17.
67. Череп А. В., Романченко О. О. Визначення заходів для відновлення платоспроможності боржника. *Вісник Запорізького національного університету.* 2014. № 1(5). С. 213-219.
68. Карпунь І. Н. Антикризові заходи на підприємстві: управління, стратегія, цілі та завдання: монографія. Львів: «Магнолія-2017», 2019. 440 с.

69. Гудзь Т. П. Система раннього виявлення та подолання фінансової кризи підприємств : монографія. Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2018. 166 с.
70. Шершньова З.Є., Багацький В.М., Гетманцева Н.Д. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. К. : КНЕУ, 2018. 680 с.
71. Леміш А.М. Фінансове оздоровлення підприємств житлово-комунального господарства. *Науковий вісник Академії ДПС України*. 2015. №4. С. 57-65.
72. Загородна О., Серединська В. Оперативне управління грошовими потоками підприємства. *Економічний аналіз*. 2014. Вип. 10. Частина 4. С. 100-104.
73. Тимошенко О. В., Буцька О. Ю., Сафарі Ф. Х. Антикризове управління як передумова підвищення ефективності діяльності підприємства. *Економічний аналіз: зб. наук. праць ТНЕУ «Економічна думка»*, 2017. Том 23. № 2. С. 187-192.
74. Коваленко О. В., Галь С. В. Методи антикризового управління підприємством. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. Вип. 8. 2015. С. 107-114.
75. Стегней М. І., Білак Г. Г., Лінтур І. В. Фінансова санація та комплексна оцінка фінансового стану суб'єктів господарювання. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки*. 2014. № 7. С. 359-368.
76. ПАТ «Полтавагаз»: історія і сьогодення. Режим доступу: <http://poltavagaz.com.ua/>
77. Статут публічного акціонерного товариства по газопостачанню та газифікації ПАТ «Полтавагаз». Режим доступу: http://poltavagaz.com.ua/wp-content/uploads/2018/04/170416_statut.pdf
78. Воськало Н. М. Аналіз власного капіталу підприємства. Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/12696/4/2_13_73-77.pdf
79. Климаш Н.І. Економічна природа позикового капіталу та ефективність його використання на вітчизняних підприємствах. Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18095/1/Pozykoviy.pdf>
80. Нікула Ю.І. Стратегічні аспекти досягнення фінансової стійкості підприємства. Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=19045>

81. Методичні вказівки для виконання курсової роботи з навчальної дисципліни «Фінансовий аналіз» для студентів напряму підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит» денної форми навчання: методичні рекомендації. Полтава: Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, 2014. 35 с.

82. Проніна В. Поняття та ознаки банкрутства. *Вісник податкової служби України*. 2014. №37–38. С.24-26.

83. Івженко А.С. Основні напрямки удосконалення механізму санації підприємств за сучасних економічних умов. *Актуальні проблеми економіки*. 2018. №4(82). С. 142-148.

84. Мар'яненко Л. В. Особливості та передумови провадження санаційних процесів на підприємствах України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2007. № 10. С. 14–21.

ДОДАТКИ